

Harjoittelunohjauksen käsikirja varhaiskasvatuksen opettajankoulutukseen

Heidi Chydenius, Eeva-Leena Onnismaa, Elina Fonsén, Annukka Pursi ja Lasse Lipponen

2021

Harjoittelunohjauksen käsikirja varhaiskasvatuksen opettajankoulutukseen

Julkaistu sarjassa: Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut

Helsingin yliopisto

ISBN 978-951-51-6931-0

Taitto: Heidi Chydenius

Kannen kuvat: Johanna Ylänkö ja Jefunne Gimpel

Tätä julkaisua ei saa kopioida, tulostaa ja jälleenmyydä kaupallisesti. Julkaisu on tarkoitettu varhaiskasvatuksen kehittämiseen sekä ei-kaupalliseen käyttöön.

Viittaus APA: Chydenius, H., Onnismaa, E.-L., Fonsén, E., Pursi, A., & Lipponen, L. (2021). Harjoittelunohjauksen käsikirja varhaiskasvatuksen opettajankoulutukseen. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto.

Sisällysluettelo

Esipuhe	1
1. Johdanto.....	2
2. Opetusharjoittelu osana varhaiskasvatuksen opettajankoulutusta	4
2.1 Teorian ja käytännön välisen yhteyden vahvistaminen	4
2.2 Käyttöteorian tarkastelu ja kasvatustähtämyksen rakentaminen	6
3. Opetusharjoittelun ja sen ohjauksen toimijat	7
3.1 Opiskelija	7
3.1.1 Opiskelijan oikeudet ja velvollisuudet	9
3.1.2 Opiskelijajapari ja opiskelijaryhmä	9
3.2 Ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja	10
3.2.1 Harjoittelun ohjaajaksi hakeutuminen	10
3.2.2 Ohjatun harjoittelun periaatteita ja käytäntöjä	11
3.2.2 Ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan tehtävät.....	12
3.3 Yliopistonlehtori	17
4. Harjoittelupäiväkodin opiskelijan oppimisympäristönä	20
4.1 Harjoittelupäiväkodin ohjauskulttuuri ja sen rakentaminen	20
4.2 Päiväkodin työyhteisö.....	23
4.3 Lapsiryhmä	24
5. Opetusharjoittelu Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksessa	26
5.1 Harjoittelu opiskelijan opintopolulla	27
5.2 Ohjaajakoulutus	28
6. Päiväkotien ja yliopiston välisen yhteistyön kehittäminen	31
7. Lopuksi.....	33
Lähteet	34

Esipuhe

Harjoittelunohjauksen käsikirja varhaiskasvatuksen opettajankoulutukseen on laadittu työväliseksi harjoittelujen laadukkaaseen toteuttamiseen ja harjoitteluopintojen kehittämiseen. Käsikirjassa jäsennetään varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen harjoittelunohjausta Helsingin yliopistossa koulutuksen opetussuunnitelman ja harjoittelunohjauksen eri osapuolien näkökulmasta. Toivomme sen toimivan myös laajemmin keskustelun herättäjänä varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen harjoittelujen kehittämisessä.

Käsikirja on laadittu opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella vuonna 2019 käynnistyneen *Tutkivat ja kehittävät harjoittelupäiväkodit* -hankkeen osana. Hankkeen tavoitteena on ollut 1) vahvistaa ja kehittää varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen opetusharjoittelun ohjausta, 2) tiivistää hankkeen kehittämispäiväkotien ja yliopiston välistä yhteistyötä sekä 3) tarkastella yliopiston ja kehittämispäiväkotien yhteistyön mahdollisuuksia. Hanketta on koordinoanut Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta ja se on toteutettu tiiviissä yhteistyössä Helsingin kaupungin kasvatuksen ja koulutuksen toimialan ja erityisesti hankkeen neljän kehittämispäiväkodin kanssa.

Kiitämme hankkeen kehittämispäiväkotien varhaiskasvatuksen opettajia ja päiväkotien johtajia hyvästä yhteistyöstä. Kiitos Helsingin kaupungille joustavasta ja sujuvasta yhteistyöstä hankkeen käynnistysvaiheessa ja tutkimuslupaprosessissa. Käsikirjan luonnosversiota hyödynnettiin myös kasvatustieteellisen tiedekunnan harjoittelunohjaajien koulutuksessa, jonka osallistujien ajatuksia harjoittelunohjauksesta saimme hyödyntää käsikirjan teossa: kiitokset tästä. Kiitämme Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijoiden ainejärjestö Ebe ry:n hallituksen jäseniä, jotka vahvistivat kommentaareillaan käsikirjan opiskelijanäkökulmaa. Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opintosuunnan harjoittelutyöryhmän jäsenet Satu Valkonen, Anita Virtanen, Jaana Pesonen ja Petra Syväntö ovat edistäneet käsikirjan valmistumista asiantuntevilla näkemyksillään. Kaikki vuosien varrella harjoittelunohjaukseen osallistuneet varhaiskasvatuksen yliopistonlehtorit ovat omalla työllään edistäneet opetusharjoittelujen kehittämistä: kiitos tästä ja jatketaan edelleen yhdessä kehittämistä. Käsikirjan luonnokseen pyydettiin kommentit opintosuunnan koko henkilöstöltä: kiitokset tärkeistä huomioista kaikille kommentointiin osallistuneille. Lämpimät kiitokset Tuulikki Ukkonen-Mikkolalle ja Leena Tahkokalliolle heidän viisaista kommenteistaan käsikirjan viimeistelyvaiheessa. Tekijät vastaavat tekstiin mahdollisesti jääneistä epätarkkuuksista. Korjauksia tehdään tarpeen mukaan ja käsikirjaa kehitetään yhdessä varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen henkilöstön kanssa.

Helsingissä 25.1.2021

Heidi Chydenius, Eeva-Leena Onnismäe, Elina Fonsén, Annukka Pursi ja Lasse Lipponen

1. Johdanto

Harjoittelu kuuluu opettajankoulutukseen, tätä voidaan pitää universaalina periaatteena ja käytäntönä (Matengu ym., 2020; Onnismaa ym., 2015). Eri ikäryhmiin ja kasvatuksen ja koulutuksen muotoihin kohdistuva opettajankoulutus kuitenkin vaihtelee globaalisti, samoin tavat, joilla harjoittelut organisoidaan. Suomessa varhaiskasvatuksen opettajankoulutus järjestetään yliopistoissa muun opettajankoulutuksen yhteydessä ja sen tavoitteet ovat vaativat. Helsingin yliopistossa varhaiskasvatuksen opettajan opintosuunnassa tavoitteena on, että opiskelija tutkinnon suoritettuaan ymmärtää lapsuutta osana kulttuurista monimuotoisuutta sekä ymmärtää lasten kasvun ja kehityksen kokonaisvaltaisena sosiaalisena ja kulttuurisena prosessina. Edelleen tavoitteena on, että opiskelija valmistuttuaan osaa tarkastella lasten kasvua, kehitystä ja oppimista useasta eri näkökulmasta sekä osaa tarkastella lasten kokonaisvaltaista oppimisympäristöä ja hyödyntää uutta teknologiaa. Varhaiskasvatuksen opettajaksi valmistuttuaan opiskelijan tulee tuntea julkisen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteet, sisällöt ja menetelmät ja osata analysoida varhaiskasvatusta koskevia ilmiöitä, arvioida niitä kriittisesti ja tutkimusperustaisesti. Näihin tavoitteisiin pääsemisessä ohjatulla harjoittelulla on keskeinen rooli niin sanottujen teoriaopintojen ohella.

Harjoittelunohjauksen käsikirja on suunnattu varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijoille, harjoitteluja ohjaaville varhaiskasvatuksen opettajille ja yliopiston opettajankouluttajille. Käsikirjaa voidaan käyttää harjoittelunohjaajien koulutuksen opetusmateriaalina ja vahvistaa sen avulla koko työyhteisön tietoisuutta opettajaopiskelijoiden harjoitteluista yliopiston kenttäpäiväkodeissa, joissa opiskelijat harjoittelevat¹. Käsikirja on tarkoitettu edelleen tarkennettavaksi ja yhdessä muokattavaksi työvälineeksi varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen opetuksen kehittämiseen. Käsikirjassa keskitytään Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajankoulutukseen, mutta sen toivotaan tuovan näkökulmia varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen harjoittelujen kehittämiseen myös muissa yliopistoissa.

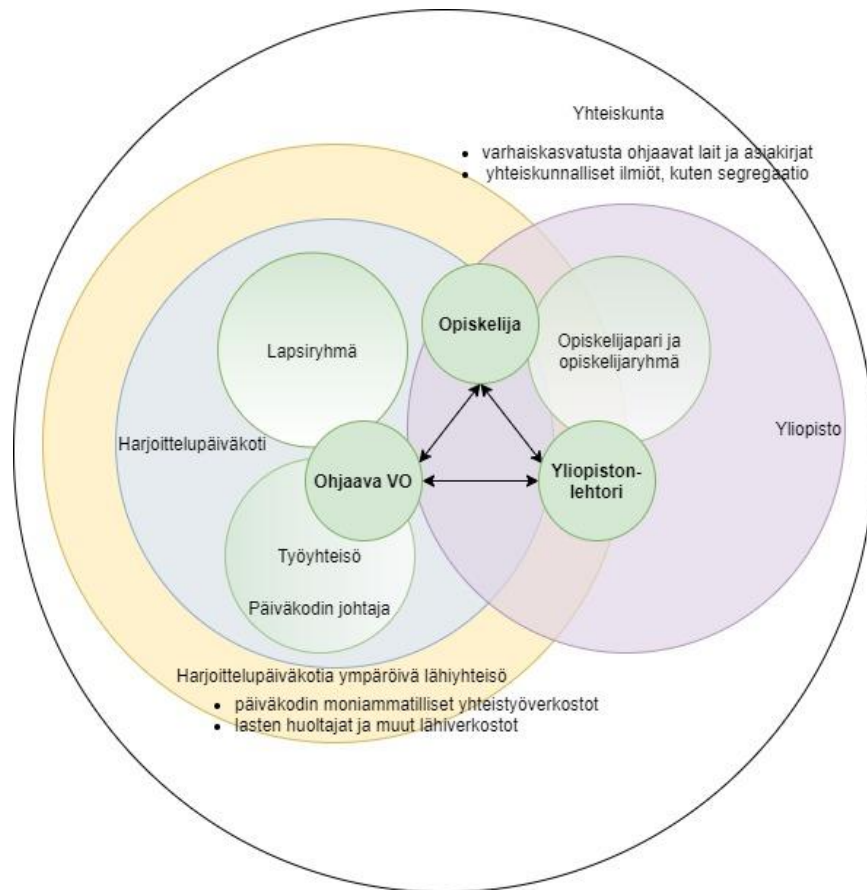
Käsikirjan tutkimuksellisen pohjan muodostaa kirjallisuuskatsaus eurooppalaisessa kontekstissa tehdystä varhaiskasvatuksen opetusharjoittelun tutkimuksesta. Kirjallisuuskatsausta täydentää Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijoiden, harjoittelua ohjaavien varhaiskasvatuksen opettajien, harjoittelupäiväkotien johtajien sekä yliopiston asiantuntijoiden kokemustieto.

Tutkivat ja kehittävät harjoittelupäiväkodit -hankkeen aikana kehittämispäiväkotien ohjaaville varhaiskasvatuksen opettajille tarjottiin eNorssi-ohjaajakoulutuksen ensimmäinen perusmoduuli, jossa huomio kiinnitettiin ohjauksen käyttöteoriaan, kohtaamisen taitoihin, ohjauksen työkaluihin ja ohjaajan identiteettiin. Koulutuksen aikana varhaiskasvatuksen opettajat muodostivat ja kirjasivat oman ohjausnäkemyksensä. Kehittämispäiväkotien johtajille puolestaan tarjottiin harjoittelupäiväkodin

¹ Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajan opintosuunnassa harjoittelupaikkoina toimivat kenttäpäiväkodit. Ne sijaitsevat yliopiston kanssa harjoittelunohjaussopimuksen solmineissa kunnissa, joissa toimii myös yliopiston kenttäkouluja. Myös nimikkeet "harjoittelupäiväkoti", "harjoittelupaikka" tms. viittaavat tässä yhteydessä yliopiston kenttäpäiväkoteihin.

johtamista syventävää koulutusta. Käsikirjan jäsennyksen pohjalta laadittiin luentomateriaali, jota testattiin sekä eNorssi-ohjaajakoulutuksessa että kasvatustieteellisen tiedekunnan järjestämässä varhaiskasvatuksen opettajien ohjaajakoulutuksessa. Koulutuksiin osallistuneiden ohjaajien ja johtajien näkemyksiä on hyödynnetty käsikirjan työstämisessä. Lisäksi käsikirjan valmisteluprosessissa kuultiin varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijoiden ainejärjestö Ebe ry:tä ja varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen henkilöstöä.

Käsikirjan keskeinen tavoite on toimia tukena harjoittelunohjauksessa. Käsikirjassa jäsennetään ohjausprosessin eri toimijoiden rooleja ja tehtäviä ja avataan näin ohjausprosessin kokonaisuutta siinä mukana oleville henkilöille. Kuviossa 1. on kuvattu kehämallin avulla käsikirjan jäsennyksessä käytettyä eri toimijoiden ja instituutioiden suhdetta toisiinsa ja niiden sijoittumista varhaiskasvatuksen yhteiskunnalliseen kehikkoon. Harjoittelunohjauksen osatekijöiden jäsentäminen selkiyttää toimijoiden omia rooleja ja toimintamahdollisuuksia sekä vahvistaa harjoittelunohjauksen kollektiivista luonnetta, kun ymmärrys oman roolin lisäksi myös muiden toimijoiden osuudesta ohjausprosessissa syvenee. Ideaalitulanteessa kaikki opetusharjoittelun ohjauksessa mukana olevat - opiskelijat, ohjaajat ja yliopistonlehtorit - toimivat yhteisen tavoitteen eteen ja kaikki osapuolet oppivat. Yhteistyö päiväkotien ja yliopiston välillä heijastuu positiivisesti sekä opettajankoulutuksen että varhaiskasvatuksen pedagogiikan kehittämiseen.

Kuvio 1. Harjoittelunohjauksen kehämalli

2. Opetusharjoittelu osana varhaiskasvatuksen opettajankoulutusta

Varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen erityistehtävä on kouluttaa opettajia lakisääteisen suomalaisen varhaiskasvatusjärjestelmän tehtäviin. Opetusharjoittelun ensisijainen tavoite osana varhaiskasvatuksen opettajankoulutusta on varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijan asiantuntijuuden, ammatillisen osaamisen (opettajan tiedot ja taidot) ja opettajan ammatillisen identiteetin sekä ammatillisen toimijuuden (varhaiskasvatukseen ja opettajuuteen vaikuttaminen) rakentuminen ja vahvistuminen (Jónsdóttir, 2015; Onnismaa ym., 2015; Ukkonen-Mikkola, 2018; Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Opetusharjoittelussa toimitaan varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettisiä ohjeita kunnioittaen (Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto, 2020). Päiväkotiympäristössä harjoitellessaan opiskelija oppii opettajan ammatista asioita, joita teoreettiset kurssit eivät voi yksin tarjota (Karlsson Lohmander, 2015).

Ohjatussa opetusharjoittelussa opiskelija ei ole työntekijän roolissa, vaan harjoittelussa opiskelija syventää varhaiskasvatuksen tietouttaan ja menetelmäosaamistaan sekä vahvistaa ja suuntaa reflektiivisiä kompetenssejaan ja tutustuu varhaiskasvatuksen oppimisympäristöihin ja toimintakulttuuriin (Balduzzi & Lazzari, 2015; Jensen, 2015; Kaarby & Lindboe, 2016). Helsingin yliopiston opettajankoulutuksessa puhutaankin opetusharjoittelusta ja ohjatusta harjoittelusta työssäoppimisen sijaan. Varhaiskasvatuksen opettajaopintoihin kuuluvassa harjoittelussa opiskelijan tehtävät vaihtelevat harjoittelujaksojen aikana havainnoinnista pedagogiseen vastuunottoon ja opiskelijaa ohjataan osallistumaan aktiivisesti kaikkiin lapsiryhmän perustoimintoihin sekä olemaan tiiviissä vuorovaikutuksessa työyhteisön aikuisten kanssa.

2.1 Teorian ja käytännön välisen yhteyden vahvistaminen

Opetusharjoittelulla on tutkimusten perusteella erityinen rooli teorian ja käytännön välisen yhteyden vahvistamisessa. Yleiskäsitteenä teoria ymmärretään usein yliopistoon liittyväksi akateemiseksi tiedoksi ja opetuksen sisällöksi. Käytännöksi hahmotetaan tällöin päiväkodissa tarvittava kokemuksellinen tieto (Kaarby & Lindboe, 2016; Karlsson Lohmander, 2015). Yliopistossa tarjottava opettajankoulutus on tutkimusperustaista. Yliopisto-opetuksen tutkimusperustaisuus kiteytyy periaatteeseen, jonka mukaisesti yliopiston jokainen opettaja tutkii ja jokainen tutkija opettaa. Edelleen Toom ja Pyhältö (2020) esittävät asiasta seuraavan tiivistyksen:

- Opetuksen sisällöt perustuvat tutkimukseen
- Tutkimuksen tekeminen ja tutkimusmenetelmien opiskelu ovat koulutuksen keskeinen osa
- Opetuksessa hyödynnetään tutkivia työmenetelmiä
- Käytetyt opetusmenetelmät perustuvat tutkimukseen
- Opetuksen kehittämisessä hyödynnetään tutkimustietoa
- Koulutuksen kehittämistoimenpiteiden vaikuttavuutta tutkitaan

Varhaiskasvatuksen ilmiöitä käsitteellistävät ja mallintavat tutkimukset muodostavat varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen sisällöllisen pohjan. Koulutuksen teoria muodostuu tehdystä empiirisestä tutkimuksesta, jolloin teoria ja käytäntö ovat kaksi toisiaan täydentävää näkökulmaa. Onkin varottava luomasta teoreettisen tiedon ja käytännön työtoiminnan välille dikotomista vastakkainasettelua. Käytännön kokemus varhaiskasvatuksesta ei yksin riitä tarjoamaan välineitä reflektioon, analysointiin ja korkealaatuisen varhaiskasvatuksen varmistamiseen (Karlsson Lohmander, 2015). Kaarby ja Lindboe (2016) toteavat, että tutkimusperustaiset opinnot antavat opiskelijalle käsitteitä ja malleja suunnitteluun, oman toiminnan analysointiin ja reflektioon, jolloin opiskelijat eivät toimi vain epäsuoran ja intuitiivisen tiedon varassa. Tutkimusperustaiset opinnot ohjaavat opiskelijaa tarkastelemaan paitsi omia käytäntöjään, myös varhaiskasvatuksen käytäntöjä kriittisesti eri näkökulmista (Kaarby & Lindboe, 2016).

Matengu ja kumppanit (2020) sekä Onnismaa ja kumppanit (2015) nostavat esiin, että teorian ja käytännön välistä suhdetta voidaan tarkastella myös Aristoteleen käsitteiden episteme ja fronesis avulla. Lyhyesti määriteltynä episteme viittaa havaitun ongelman tieteelliseen ymmärtämiseen, kun taas fronesis lähestyy ongelmia niiden kontekstissa pyrkien löytämään ratkaisuja. Opettajan fronesis-tieto kehittyy päivittäisten tilanteiden ja toiminnan seuraamusten arvioinnin myötä (Matengu ym., 2020; Onnismaa ym., 2015). On tärkeää, että opettajankoulutuksessa tunnistetaan kummankin tietämisen tavan merkitys opettajaksi kehittymiselle.

Arkikielessä kuulee usein puhuttavan kuilusta teorian ja käytännön välillä. Tällöin teoreettista tietoa tuntuu haastavalta soveltaa tai kääntää varhaiskasvatuksen käytännöiksi. Tutkimuksissa painotetaan, että opetusharjoittelu muodostaa yhden alustan, jolla käytännön ja teorian yhdistäminen tapahtuu (Matengu ym., 2020). Opiskelijalle ”teoria” voi näyttäytyä abstraktina ja etäisenä, kun taas työpaikan tieto tuntuu konkreettiselta ja todelliselta (Karlsson Lohmander, 2015). Myös osa päiväkotien henkilöstöstä voi kokea, etteivät opettajankoulutuksen teoriaopinnot vastaa varhaiskasvatuksen käytäntöä (Karlsson Lohmander, 2015; Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016).

Kaarby ja Lindboe (2016) kuvaavat, että teoria ja käytäntö integroituvat ajattelussa, kun opiskelijat liikkuvat horisontaalisesti teorian ja käytännön sekä eksplisiittisen ja implisiittisen tiedon välillä. Opetusharjoittelun käytännön kokemusten pohjalta syntyvän reflektion avulla opiskelijat sanallistavat implisiittistä eli hiljaista tietoaan, joka yhdistyy teoreettiseen tietoon. Opiskelijat kokeilevat, kokevat, reflektioivat ja käsitteellistävät. He käyttävät teoriaa oman toimintansa suunnitteluun ja pohtivat teoreettisesti toimiessaan lapsiryhmän kanssa. Opetusharjoittelun jokapäiväisissä käytännöissä opiskelijat kuvaavat teorian ja käytännön yhteyttä muun muassa käyttämällä ilmaisuja ”nähdä teoria”, ”käyttää tai kokea teoria” tai ”kokeilla teoriaa”. (Kaarby & Lindboe, 2016.) Seuraavassa esimerkissä opiskelija kuvaa harjoittelukokemustaan ja yliopisto-opintojen yhteyttä käytännön työskentelyyn opetusharjoittelun aikana:

Kokemus teorian ja käytännön yhdistämisestä harjoittelussa tuli lapsen itsesäätelytilanteessa. Teoriassa olimme käyneet läpi, miten lapsi toimii itsesäätelyn peittäessä ja miten lapsi saadaan takaisin yhteyteen. Osasin siis huomata päiväkodissa tilanteen, jossa lapsi oli joutumassa säätelemättömään tilaan ja käyttää teoriassa esitettyjä keinoja lapsen tyynnyttämiseen. (Varhaiskasvatuksen opettajaopiskelija)

2.2 Käyttöteorian tarkastelu ja kasvatuskäytännön rakentaminen

Opetusharjoitteluiden keskeinen tavoite on omasta käyttöteoriasta tietoiseksi tuleminen ja oman kasvatuskäytännön rakentaminen. Argyrisin ja Schönin mukaan (1987) käsitteet käyttöteoria (theory-in-use) ja julkiteoria (espoused theory) kuvaavat ajattelun ja toiminnan välistä monimutkaista suhdetta. Käyttöteoria koostuu omaksutuista kasvatukseen liittyvistä käytännöistä ja uskomuksista sekä kättuneista kokemuksista, jotka ohjaavat opettajan pedagogista ajattelua, päätöksiä ja käytäntöjä. Varhaiskasvatuksen opettajaopintojen aikana kirjattu kasvatuskäytäntö voidaan puolestaan nähdä opiskelijan julkiteorian, joka oikeuttaa ja kuvaa tavoiteltavaa käyttäytymistä, puhetta omasta toiminnasta. On tavallista, että käyttöteorian ja julkiteorian välillä on epäsuhtaa (Argyris & Schön, 1987; ks. myös Toom, 2008). Tahkokallio (2014) kuvaa, että usein ihmiset kykenevät havaitsemaan käyttö- ja julkiteorian epäsuhtaan toisten ihmisten ajattelussa ja toiminnassa, mutta eivät omassa toiminnassaan. Opettajan käyttö- ja julkiteorian yhteneväisyys on tavoiteltavaa, sillä opettajan toiminnan tulee aina vastata varhaiskasvatuksen laissa ja ohjausasiakirjoissa artikuloituja tavoitteita. Tavoitteiden tulisi sisäistyä opettajan henkilökohtaisessa julki- ja käyttöteoriassa ja olla nähtävissä tämän päivittäisessä toiminnassa lapsiryhmässä (Tahkokallio, 2014). Tämä prosessi käynnistyy viimeistään opettajankoulutuksessa ja siihen kuuluvassa ohjatussa harjoittelussa – harjoittelunohjaajan, yliopistonlehtorin ja myös opiskelijaparin tuella.

Reflektio nousee välineenä tärkeään rooliin, kun halutaan kehittää omaa käyttöteoriaa julkilausutun kasvatuskäytännön suuntaan ja kytetään yhteen teoriaa ja käytäntöä (Onnismaa ym., 2015). Tahkokallio (2014, 13) tiivistää reflektion käsitteenä seuraavasti: *”Tutkijat ovat melko yksimielisiä siitä, että reflektiivinen ajattelu arkiajattelua syvempänä ja ammatilliseen kehitykseen johtavana edellyttää siis tukea, aikaa ja myös välineitä kriittisen tarkastelun aikaansaamiseksi.”* Reflektion käynnistäjäksi opiskelijan tulee saada kokemuksia autenttisesta toimintaympäristöstä, ja reflektiivisen työotteen oppimiseksi opiskelija kaipaa tukea ja dialogia varhaiskasvatuksen kontekstin hyvin tuntevilta ohjaajalta ja yliopistonlehtorilta (Onnismaa ym., 2015; Tahkokallio, 2014). Ohjauskeskusteluissa ohjaaja ja yliopistonlehtori nostavat keskusteluun aiheita, jotka he näkevät opiskelijan oppimisen kannalta keskeisiksi. Ohjauskeskustelun pyrkimyksenä on auttaa opiskelijaa katsomaan asioita uudesta näkökulmasta, havaitsemaan ristiriitoja ja kannustaa etsimään uusia ratkaisuja (Tahkokallio, 2014).

Reflektiiviset prosessit ovat opiskelijalle hitaita ja haastavia (Onnismaa ym., 2015). Käyttöteoriasta tietoiseksi tuleminen johtaa pedagogisen ymmärryksen ja käytäntöjen kehittymiseen (Matengu ym., 2020), jolloin opiskelijan on mahdollista kulkea kohti omaa kasvatuskäytännönsä ja myös arvioida sitä uuden tiedon ja kokemuksen valossa. Tutkimuksissa opetusharjoittelua kuvataan aikaa vieviksi prosesseiksi, joissa sekä edetään että otetaan välillä askeleita taaksepäin. Harjoittelussa osapuolten välisten suhteiden tulee olla turvallisia, jotta opiskelija uskaltaa näyttää myös pelkonsa, haasteensa ja onnistumisensa (Matengu ym., 2020).

3. Opetusharjoittelun ja sen ohjauksen toimijat

3.1 Opiskelija

Opiskelija on harjoittelun aikana päiväkodissa oppimassa. Opiskelijan oppiminen ja opiskelijan ammatillisen identiteetin ja toimijuuden vahvistuminen ovat opetusharjoittelun ensisijaisena tavoitteena (Balduzzi & Lazzari, 2015; Jensen, 2015; Jónsdóttir, 2015; Kaarby & Lindboe, 2016; Onnismaa ym., 2015; Ukkonen-Mikkola, 2018; Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Opettajan ammatillisen identiteetin rakentuminen on jatkuva prosessi, jossa opettajaopiskelija omalla aktiivisella toiminnallaan rakentaa omaa opettajuuttaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Beijaard ym., 2004). Opiskelija on opetusharjoittelun subjekti, jolle harjoittelu antaa mahdollisuuksia itsetietoisuuden lisäämiseen ja aktiiviseen ammatillisen osaamisen rakentamiseen (Balduzzi & Lazzari, 2015; Flämig ym., 2015).

Opiskelijan rooli opetusharjoittelussa muuttuu opintojen edetessä kuuntelijan, observoijan ja tutkijan roolista suunnittelusta, organisoinnista, dokumentoinnista ja kriittisestä reflektiosta vastaavaksi toimijaksi (Balduzzi ja Lazzari, 2015; Onnismaa ym., 2015; Ukkonen-Mikkola, 2018). Erityisesti viimeisen harjoittelujakson aikana, opiskelijan lähestyessä ammattiin valmistumista kollegiaaliset sävyt ja käytännöt vahvistuvat opiskelijan ja ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan välisessä suhteessa. On kuitenkin tärkeä muistaa, ettei oppiminen etene lineaarisesti vaiheesta toiseen, vaan esimerkiksi kuuntelijan, havainnoijan ja tutkijan rooliin asettuminen on tärkeää myös silloin, kun opiskelija on toimijuudessaan jo pidemmällä – ja myös myöhemmin varsinaisella työuralla.

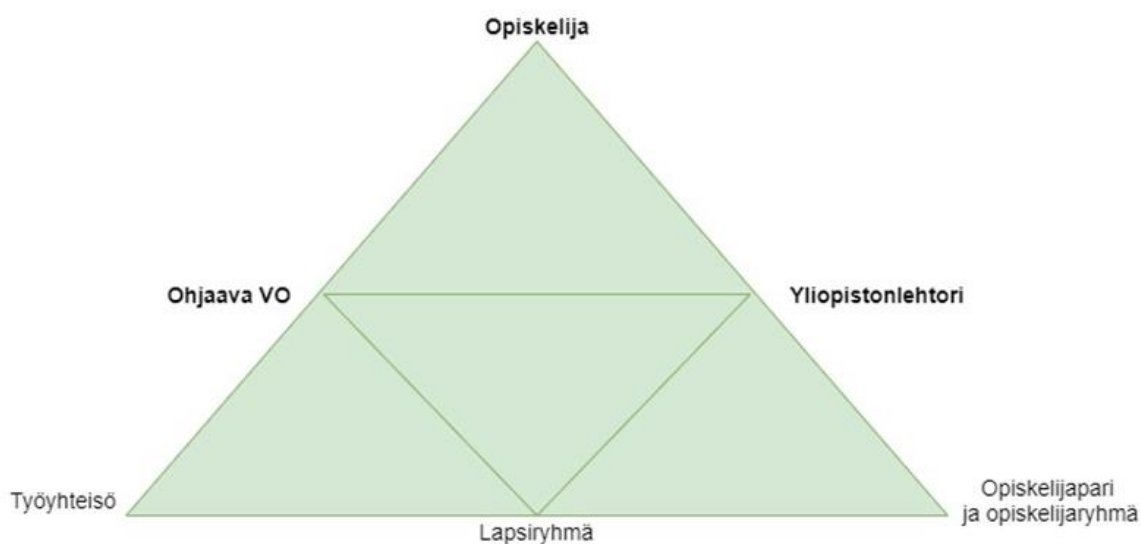
Opiskelija toimii harjoittelun aikana kahden erilaisen oppimisympäristön vaikutuspiirissä, sillä yliopistolla ja päiväkodilla on kummallakin oma perustehtävänsä. Yliopiston opettajankoulutuksen tehtävänä on opettajien kouluttaminen ja päiväkotien tehtävä on lakisääteisen varhaiskasvatuksen tuottaminen. Yliopiston ydintehtävät ovat tutkimus, opetus ja niitä tukeva yhteiskunnallinen vuorovaikutus. Tähän perustuen yliopisto tuottaa tutkimusta sekä tutkimusperustaisen opettajankoulutuksen että laadukkaan varhaiskasvatuksen edistämiseksi. Harjoittelussa edellä kuvattujen instituutioiden perustehtävien tulisi yhdistyä ja tukea opiskelijan oppimista.

Opiskelijan odotetaan soveltavan yliopistossa oppimiaan pedagogisia käytäntöjä harjoittelupaikan lapsiryhmässä (Jónsdóttir, 2015). Tämä voi olla haasteellista, mikäli harjoittelupäiväkodin ja opettajankoulutuksen edustamat käsitykset lapsesta ja lapsuudesta, oppimisesta ja tiedosta sekä asiantuntijuuden luonteesta tai suunnittelukäytännöistä poikkeavat toisistaan (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Liinamaa (2014) muistuttaa, ettei opiskelijalla harjoitteluvaiheessa ole vielä mahdollisuutta työyhteisön täysivaltaiseen jäsenyyteen, vaan hän voi kokea toimivansa eräänlaisella rajavyöhykkeellä. Opiskelija kaipaa tukea sekä ohjaavalta varhaiskasvatuksen opettajalta että opettajankoulutuksen yliopistonlehtorilta, jottei kokemus päiväkodin ja yliopiston edustamien käsitysten ristiriitaisuudesta vesitä harjoittelun tavoitteiden toteutumista. Ristiriitaa varhaiskasvatusta toteuttavien päiväkotien ja opettajankoulutuksen käsitysten välillä ei tulisi olla, sillä kumpaakin koskevat samat

säädökset ja valtakunnalliset linjaukset. Tulkinat ja painotukset voivat kuitenkin joskus johtaa tilanteisiin, joissa opiskelija kokee ristiriitaisuutta.

Varhaiskasvatuksen lakiuudistuksen ja normimuotoisen sisällönohjauksen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet) tavoitteena on ollut pienentää päiväkotien välisiä laatueroja ja vahvistaa varhaiskasvatuksen yhteisiä päämääriä. Yhteisistä linjauksista ja päämääristä huolimatta päiväkodin tilanteet ovat lähtökohtaisesti päivän eri vaiheissa muuttuvia ja opiskelijan on opittava olemaan joustava pystyäkseen käsittelemään jatkuvasti vastaan tulevia muutoksia. Varhaiskasvatuksen pedagogiset käytännöt ovat läsnä päiväkodin kaikissa tilanteissa ja opiskelijan on opittava ennalta suunnitellun ryhmätoiminnan lisäksi tarttumaan myös päivän tärkeisiin ohimeneviin hetkiin (Hjort & Pramling, 2014). Harjoittelussa opiskelijaa ohjataan tunnistamaan tilanteita, joissa toimintaa voidaan kehittää lasten oivallusten, pohdintojen ja aloitteiden pohjalta. Opiskelijan tulee opintojensa edetessä oppia näkemään ja hahmottamaan laajoja kokonaisuuksia lapsiryhmän ja päiväkodin toiminnassa, jotta hän harjaantuu tulevassa opettajan työssään vaadittavaan pedagogiseen vastuuseen. Laajojen kokonaisuuksien hahmottamiseen ei kuitenkaan ole oikotietä ja opiskelijalla on harjoittelussa oltava mahdollisuus rakentaa opettajuuttaan pienemmistä osatekijöistä. Harjoittelujaksoihin kuuluvien tehtävien tavoitteena on auttaa opiskelijaa opettajuuden rakentumisessa.

Kuviossa 2. on harjoittelunohjaus esitetty kolmiona, eräänlaisena pyramidina. Opiskelija on sijoitettu pyramidin huipulle ja jalustana toimivat ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja ja yliopistonlehtori. Yläkolmion alle sijoittuu harjoittelun pohjastruktuuri, jossa keskeisellä paikalla on lapsiryhmä. Harjoittelupaikan työyhteisö mahdollistaa osaltaan opiskelijan oppimista harjoittelun aikana. Vastaavasti yliopistoyhteisössä opiskelijan tärkeä viiteryhmä muodostuu opiskelijaparista ja harjoittelun opiskelijaryhmästä. Harjoittelun ryhmätunneilla ja ohjauskeskusteluissa voidaan keskustella kolmion eri osien välisistä suhteista ja jäsentää harjoittelun kulkua.

Kuvio 2. Harjoittelunohjauksen kolmio

3.1.1 Opiskelijan oikeudet ja velvollisuudet

Ohjatun harjoittelun aikana opiskelija on opiskelijan roolissa, ei työntekijän. Häntä koskevat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin tutkintoon kuuluvilla opintojaksoilla. Harjoittelupaikassa opiskelijan tulee kuitenkin noudattaa kyseisen päiväkodin toimintatapoja sekä ohjaavan opettajan ja yksikön esihenkilön ohjeita. Tämä koskee kaikkea toimintaa päiväkodissa ja erityisesti lasten, henkilökunnan ja opiskelijoiden turvallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Harjoittelun aikana opiskelijaa sitoo sama salassapitovelvollisuus kuin harjoittelupaikan henkilökuntaa.

Harjoitteluun kuuluu kirjallisia tehtäviä, jotka ovat opiskelijan harjoitustöitä. Niitä ei saa ilman opiskelijan lupaa näyttää kenellekään ulkopuoliselle, ei esimerkiksi ohjaajan lisäksi tiimin muille jäsenille tai lasten huoltajille. Opiskelijan velvollisuus on varmistaa, ettei lapsia, perheitä tai henkilökunnan jäseniä voi tunnistaa opiskelijan laatimista harjoittelun kirjallisista tehtävistä. Halutessaan opiskelija voi näyttää tehtäviään esimerkiksi lasten huoltajille, mutta vasta kun ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja on lukenut kyseisen tekstin. Ohjaava opettaja saa luettavakseen opiskelijan kasvatuskäsityksen, tavoitteet ja pedagogiset suunnitelmat, joihin tutustuminen on välttämätöntä, jotta ohjaaja voi tukea opiskelijan harjoittelun toteutumista. Varsinaiset hyväksymismerkinnät tehtävistä antaa kuitenkin yliopistonlehtori, jonka ryhmään opiskelija kuuluu harjoittelun aikana.

3.1.2 Opiskelijapari ja opiskelijaryhmä

Opiskelijan viiteryhmänä toimii opetusharjoittelun aikana yliopiston opiskelijaryhmä (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Opiskelijan laajemman viiteryhmän muodostavat kaikki opettajaksi opiskelevat ja opiskelijoiden etujärjestö onkin laatinut omat suosituksensa kaikkien opettajaksi opiskelevien opetusharjoitteluja ajatellen (Suomen opettajaksi opiskelevien liitto, 2020).

Helsingin yliopistossa varhaiskasvatuksen opettajaksi opiskelevien harjoittelu toteutuu kahtena harjoittelujaksona (eheyttävä harjoittelu ja syventävä harjoittelu), jotka toteutetaan pariharjoitteluna. Myös pariharjoittelussa lähtökohtana ovat jokaisen opiskelijan itselleen asettamat oppimistavoitteet harjoittelun yhteisten tavoitteiden ohella. Opiskelijalla on oikeus tulla kohdatuksi yksilönä ja saada mahdollisuus harjaantua itsenäisen pedagogisen vastuun ottamiseen lapsiryhmässä. Pariharjoittelun etuna voidaan nähdä vertaispalautteen ja -tuen mahdollistuminen osana harjoittelukokemusta. Pariharjoittelun haasteena puolestaan voi olla riittävän tilan ja itsenäisen vastuunoton mahdollistaminen kummallekin opiskelijalle. Tämä vaatii hyvää struktuuria ja ohjeistusta harjoittelujakson kaikkiin vaiheisiin. Harjoittelussa opiskelijoiden on voitava vuorotellen ottaa vastuurooli ja havainnoijan rooli lapsiryhmässä. Opiskelijoiden tulee voida toimia lapsiryhmässä omana itsenään ja muodostaa suhdetta lapsiin oman ohjaus- ja opetustyylin mukaisesti. Sekä ryhmän lapsilla että koko työtiimillä on oltava selvä käsitys siitä, kuka on kulloinkin vastuussa toiminnasta. Tähän opiskelijat kaipaavat ohjaajan tukea, sillä opiskelijan voi olla vaikea hahmottaa lapsiryhmän toimintojen kokonaisuutta ja aikuisten tehtäviä

siinä. Opiskelijaa ohjataan hyvään vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön työtiimin muiden jäsenten kanssa, mikä tukee opiskelijan kasvua pedagogiseen vastuurooliin tulevassa opettajan työssä.

Vertaispalautteen antamista ohjeistetaan harjoittelun ryhmätunneilla ja palautteenannossa voidaan käyttää myös valmiita palautelomakkeita. Vertaispalautetta annetaan sekä välittömästi toiminnan jälkeen että ohjauskeskusteluissa, joissa myös ohjaaja on mukana. Opiskelijat voivat sopia keskenään myös toistensa toiminnan videoinnista ohjauskeskustelujen pohjaksi. Opiskelijaparin toteuttaman toiminnan havainnointi käynnistää reflektioprosessin myös toisen opiskelijan ajattelussa, jolloin tämä peilaa parinsa toimintaa suhteessa omaan ajatteluunsa ja käsityksiinsä opettajuudesta. Näin opiskelijapari toimii sekä palautteenantajana että reflektioparina. Erityisen rikkauden pariharjoitteluun tuo se, että opiskelijapari jakaa samankaltaisen opiskeluhistorian, mikä vahvistaa edelleen tutkimusperustaisen opetuksen ja käytännön kokemusten välistä yhteyttä. Toisinaan opiskelijaparin tarpeet tai persoonat eivät kohtaa, ja tämä saattaa tuottaa haasteita ohjaukseen. Työtiimissä on hyvä pohtia myös aikuisten tarkoituksenmukaista sijoittumista ja tehtäviä opiskelijan ohjaaman toiminnan aikana.

Haasteita pariharjoittelussa on ainakin tilojen aiheuttamat haasteet. Ryhmätiloissa on jo muutenkin hyvin tiivis tunnelma ja kun siihen lisää kaksi aikuista lisää, voi tuntua oikeasti ahtaalta. Haastavaa voi olla myös ohjaajana tasapainotella kahden opiskelijan tarpeiden kanssa. Opiskelijat voivat olla hyvinkin eri tasoisia. Myös opiskelijoiden erilaiset persoonat voivat aiheuttaa haastetta yhdessä oppimiseen. Etuja pariharjoittelussa on juuri se, että opiskelijoilla on vertaistuki lähellä. Vertaispalautetta yritän ohjata antamaan niin, että palautteesta on mahdollista oppia. Yhdessä voimme pohtia mitä kehitettävää jossain tilanteessa olisi tai mitä seuraavalla kerralla voisi tehdä toisin. (Ohjaajakoulutuksen osallistuja 2019–2020)

Harjoittelukokonaisuuteen sisältyy yksilö-, pari- ja ryhmäohjausta. Opiskelijaryhmä tapaa ennen harjoittelujakson alkua, sen aikana ja jälkeen. Kaarby ja Lindboe (2016) tuovat tutkimuksessaan esiin, että opiskelijat kokevat opiskelijaryhmän tehokkaaksi oppimisympäristöksi. Opiskelijaryhmien tapaamisissa opiskelijat saavat jakaa sekä kokemus- että teoriapohjaista tietoa. Opiskelijat pääsevät toisten opiskelijoiden kokemusten kautta laajentamaan käytännön kokemuksiaan erilaisista päiväkodeista, päiväkotien toimintatavoista ja toimintakulttuureista. (Kaarby & Lindboe, 2016). Yliopistonlehtori ohjaa opiskelijaryhmän keskustelua pyrkimyksenään saada opiskelijat vaihtamaan opetusharjoitteluun liittyviä ajatuksia ja kokemuksia (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen 2016) ja rakentamaan ajatusten ja kokemusten pohjalta uutta tietoa. Pariharjoittelussa opiskelijoiden välinen tiedon jakaminen ja rakentaminen jatkuu ja kehittyy.

3.2 Ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja

3.2.1 Harjoittelun ohjaajaksi hakeutuminen

Opiskelijan kenttäohjaajina toimivat varhaiskasvatuksen opettajat ovat opetusharjoittelun ja opettajankoulutuksen näkökulmasta keskeisessä roolissa. Heiltä edellytetään varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen (yliopistotutkinto tai sitä vanhempi lastentarhanopettajan tutkinto) lisäksi yliopiston järjestämää harjoittelunohjaajien koulutusta. Kokeneet ohjaajat, joiden omasta opiskeluajasta

on pidempi aika, tuovat ohjaukseen opettajan tutkinnon tuoman osaamisen lisäksi sekä työkokemuksen kautta vahvistunutta että täydennyskoulutuksella päivitettyä osaamistaan. Ohjaajan melko tuore oma opettajankoulutus puolestaan helpottaa opiskelijan asemaan asettumista ja myös harjoittelun tehtävä rakenne voi olla ohjaajalle tuttua omalta koulutusajalta. On välttämätöntä, että ohjaajat ovat sitoutuneita ja motivoituneita ohjaustehtävään sekä kiinnostuneita varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin ja oman ammattitaitonsa kehittamisestä. Ohjaajaksi hakeutumisen tulee aina perustua vapaaehtoisuuteen ja omaan kiinnostukseen.

Päiväkotien ohjaavat opettajat kokevat yleensä yhteistyön yliopiston kanssa mielekkäänä, jännittävänä ja motivoivana sekä kokevat ylpeyttä saadessaan osallistua varhaiskasvatuksen opettajankoulutusprosessiin (Kangas & Ukkonen-Mikkola, 2019). Ohjaajaksi ryhtyminen vaatii rohkeutta, sillä toisen aikuisen opettaminen voi olla ohjaajalle uusi kokemus ja pedagogisen tietämyksen sanallistaminen haastavalta (Hammond ym., 2015). Kysymys on ensisijaisesti ohjauksesta, mutta siinä on aikuisopetuksellisia elementtejä, jotka voivat tuntua ohjaajasta vierailta. Ohjaaja saattaa kokea haasteellisenä toimimisen samanaikaisesti opiskelijan ohjaajana, lapsiryhmän opettajana ja työyhteisön jäsenenä (Liinamaa, 2014).

3.2.2 Ohjatun harjoittelun periaatteita ja käytäntöjä

Opettajankoulutuksessa harjoittelu on aina ohjattua opiskelua, ei työssäoppimista tai työharjoittelua. Opiskelija ei ole harjoittelussa työntekijän roolissa ja harjoitteluun kuuluvat oppimistehtävät edellyttävät aktiivisen lapsiryhmässä toimimisen lisäksi mahdollisuuksia havainnointiin, tutustumiseen johtajan tehtäviin ja osallistumiseen erilaisiin kokouksiin ohjaajan tai johtajan mukana. Opiskelija keskustelee ohjaajan kanssa tehtävien rytmittymisestä harjoittelujakson aikana - havainnointiin voidaan palata vielä tutustumisviikon jälkeenkin ja opiskelijaa rohkaistaan aktiivisuuteen päivän eri tilanteissa harjoittelun alusta saakka. Opettajankoulutuksen harjoittelussa ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja toimii opiskelijan tukena ja ohjaa opiskelijan opettajuuden kehittymistä. Olennaista on, että ohjaaja on tietoisesti läsnä opiskelijan ohjattaessa lapsiryhmää niin opiskelijan suunnittelemisissa ja ohjaamisissa pedagogisissa toiminnoissa (esim. liikuntatuokiot, aamupiirit ym.) kuin päivittäin toistuvissa perustoiminnoissa, kuten siirtymissä ja perushoidossa voidakseen havaita opiskelijan edistymisen. Ohjaajan läsnäolo on välttämätöntä myös, jotta hän voi tunnistaa seikat, joissa opiskelija kaipaa vielä harjoitusta. Näin ohjaaja pystyy tukemaan opiskelijaa sekä tämän omien vahvuuksien tunnistamisessa että haasteiden voittamisessa.

Harjoittelunohjaajan osallistuminen ennen opetusharjoittelujakson alkua yliopistolla järjestettävään ennakkotapaamiseen on myös tärkeää ohjauksen onnistumisen kannalta (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Opiskelijoille mahdollisuus ohjaajan tapaamiseen on erityisen tärkeä ja tapaamisen arvon ovat todenneet myös kokeneet harjoittelunohjaajat. Helsingin yliopistossa tapaamiseen käytetään yksi ryhmätapaaminen, jolloin paikalla ovat sekä opiskelijat että ohjaajat. Tunnilla käydään tiiviisti läpi kyseisen harjoittelujakson toteutus ja tehtävät, joita koskevat kirjalliset ohjeistukset on lähetetty

ohjaajille jo aiemmin. Kaikilla osapuolilla on tilaisuus osallistua yhteiseen ratkaisujen pohdintaan kysymyksissä, joita nousee esimerkiksi opiskelijoiden tehtävien tulkinnoista ja päiväkotien moninaisten tilanteiden pohjalta. Ohjaajan ja opiskelijan tehtävät harjoittelun eri vaiheissa on kirjattu harjoittelujaksojen ohjeisiin (Taulukko 1. sivulla 20). Tehtäväkuvausten tarkoitus on auttaa harjoittelujakson jäsentymistä kummankin osapuolen näkökulmasta. Selkeät tehtäväkuvaukset auttavat myös lapsiryhmän muiden työntekijöiden orientoitumista opettajaopiskelijan tuloon ryhmään. Ohjaajien palaute ja ehdotukset ovat arvokkaita, kun tehtävien rytmityksestä ja jäsentämisestä keskustellaan esimerkiksi harjoittelua edeltävissä tapaamisissa tai ohjaajakoulutuksessa.

Opiskelijan ja ohjaajan välisen ohjaussuhteen rakentuminen käynnistyy jo ensitapaamisella ja ohjaussuhde syntyy opiskelijan ja ohjaajan välisessä vuorovaikutuksessa jatkuvasti rakentuvana ja kehittyvänä prosessina (Liinamaa, 2014). Hyvän ohjaussuhteen luonnetta kuvaa Liinamaan (2014) mukaan avoimuus, luottamuksellisuus sekä molemminpuolinen arvostus. Tavoitteena on, että ohjaaja omaksuu pedagogisen asenteen, jossa opiskelija nähdään ”erilaisena, mutta tasa-arvoisena”, otetaan riskejä, tarkkaillaan suhteen dynamiikkaa ja ollaan valmiita haastamaan omat oletukset (Hammond ym., 2015). Vertaisuuden kokemus on erityisen tärkeä opiskelijalle (Liinamaa, 2014). Tällöin ohjaaja arvostaa mahdollisuutta rakentaa yhdessä tietoa ja hyödyntää ohjattavien kanssa käytyä kriittistä reflektiota myös oman toimintansa muutosvoimana (Hammond ym., 2015; Liinamaa, 2014).

Ohjaaja ja opiskelija sopivat, missä vaiheessa ja millaisissa tilanteissa opiskelija ottaa vastuun koko lapsiryhmän, puolikkaan ryhmän, pienryhmän tai yksittäisten lasten ohjauksesta ja missä määrin opiskelija toivoo ohjaajan puuttuvan opiskelijan toimintaan. On tärkeää, että tästä keskustellaan harjoittelun eri vaiheissa ja opiskelijan itsenäinen vastuunotto lisääntyy harjoittelun loppua kohden. Syventävässä harjoittelussa kokonaisvaltaisen vastuun ottaminen on kirjattu harjoittelun tavoitteisiin, mutta tällöinkin edetään opiskelijan ja ohjaajan välisen keskustelun kautta.

3.2.2 Ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan tehtävät

Ohjaavalla opettajalla voidaan tunnistaa opetusharjoittelussa ainakin kuusi keskeistä tehtävää: 1) opiskelijan vastaanottaminen ja tutustuttaminen lapsiryhmään ja päiväkotiin, 2) varhaiskasvatuksen opettajan työn mallintaminen, 3) opiskelijan oppimisprosessin tukeminen sekä 4) ohjauskeskusteluiden käyminen, reflektioon ohjaaminen ja palautteen antaminen. Ohjaaja 5) antaa opiskelijalle kirjallisen ja suullisen arvioinnin suoritetusta harjoittelusta. Lisäksi ohjaaja toimii 6) kanssakouluttajana ja kanssaopijana.

Opiskelijan vastaanottaminen ja tutustuttaminen lapsiryhmään ja päiväkotiin

Ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja arvioi lapsiryhmän ja työtiimin tilanteen siinä vaiheessa, kun päiväkoteihin on tullut tiedustelu, voidaanko sinne lähettää opettajaopiskelijoita tuleville harjoittelujaksoille. Tiedustelut lähetetään kaksi kertaa vuodessa, elo-syyskuussa ja tammikuussa. Toisinaan esimerkiksi muutokset henkilöstössä tai lapsiryhmässä tai muut meneillään olevat haasteet

voivat aiheuttaa sen, että harjoittelunohjauksesta on hyvä pitää tauko. Mikäli ryhmän tilanne muuttuu äkillisesti juuri ennen jakson alkua, ohjaaja ottaa yhteyttä yliopistolle, jolloin opiskelijoille voidaan etsiä uusi harjoittelupaikka.

Ohjaaja valmistelee lapsiryhmän, työtiimin ja muun työyhteisön sekä lasten huoltajat opiskelijan tuloon. Tiimissä keskustellaan myös siitä, millä tavoin opettajaopiskelijan tulo ryhmään heijastuu tiimin jäsenten työhön. Ohjaaja ohjeistaa tiimin muita jäseniä antamaan opettajaopiskelijalle tilaa harjoittelujakson aikana, sillä tilan antaminen opiskelijan vastuunotolle - joskus myös yrittämiselle ja erehdykselle - on olennainen osa harjoittelunohjausta ja mahdollistaa opiskelijan oppimisen.

Harjoittelujakson alussa ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan tehtävänä on opiskelijan vastaanottaminen ja tutustuttaminen lapsiryhmään ja päiväkotiin (Balduzzi & Lazzari, 2015). Opiskelijan tullessa mukaan työyhteisön toimintaan ohjaaja toimii välittäjänä, sillä hän tuntee lapset, lapsiryhmän ja päiväkodin toimintakäytännöt (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Liinamaan (2020) tutkimuksessa mukaan opiskelijoille on tärkeää, että heille luodaan mahdollisuuksia ammatilliselle ja sosiaaliselle integraatiolle. Tämä mahdollistuu, kun opiskelijoita autetaan toimimaan vuorovaikutuksessa työyhteisön jäsenten kanssa sekä tuetaan heidän osallistumistaan ammatillisiin ja sosiaalisiin toimintoihin (Liinamaa, 2020). Ohjaajan rooliin kuuluu myös välittäjänä toimiminen opiskelijan, työtiimin ja koko työyhteisön sekä lasten huoltajien välisessä kommunikaatiossa.

Varhaiskasvatuksen opettajan työn mallintaminen

Ohjaajan tehtävänä on mallintaa opettajan työtä ja avata opiskelijalle omaa työskentelyään. Tämän tavoitteena on saada opiskelija reflektoimaan näkemäänsä vuorovaikutuksessa ohjaajan kanssa (Hjort & Pramling, 2014; Liinamaa 2014). Ohjaajan tulee näin ollen olla valmis keskustelemaan omista käytännöistään opiskelijoiden kanssa (Balduzzi & Lazzari, 2015). Opiskelijat eivät kaipa toimintamalleja sellaisenaan omalle kasvatusajattelulleen, vaan havainnoinnin merkitys liittyy ensisijaisesti opiskelijoiden omien toimintamahdollisuuksien hahmottamiseen (Liinamaa, 2014).

Kun opiskelija tutustuu ohjaavan opettajan kirjallisiin suunnitelmiin toteutetusta toiminnasta, on mahdollista päästä syvälliseen ja moniulotteiseen reflektoivaan keskusteluun ohjaajan ja opiskelijan kesken (Hjort & Pramling, 2014). On kuitenkin muistettava, ettei kokeneen opettajan päivittäinen toiminnan suunnittelu yleensä ole yhtä yksityiskohtaisesti kirjattua kuin se, jota opiskelijoilta harjoittelun aikana edellytetään. Ukkonen-Mikkolan ja Turtiaisen (2016) mukaan opiskelijan oppimisen kannalta on ristiriitaista, jos ohjaajan suunnittelukäytännöt poikkeavat ratkaisevasti opettajankoulutuksen suunnitteluperiaatteista. Ohjaukseen sisältyy suunnittelukäytäntöjen yhteisen tarkastelun lisäksi se, että opiskelija pääsee harjoittelun alkuvaiheessa havainnoimaan ohjaavaa opettajaa tämän ohjatessa lapsiryhmää. Edelleen opiskelijan oppimista tukee se, että ohjaaja avaa hänelle myös dokumentaatio- ja arviointikäytäntöjään. Kaikissa keskusteluissa ja harjoittelun vaiheissa tavoitteena on opiskelijan oppiminen, ei ohjaajan työn arvosteleminen. Ohjaaja tulee kuitenkin ohjauksessa asettaneeksi myös omat käytäntönsä arvioinnin kohteeksi (Hammond ym. 2015).

Opiskelijan oppimisprosessin tukeminen

Voidakseen tukea opiskelijan oppimisprosessia ohjaajan tulee tuntea harjoittelun tavoitteet ja harjoittelujaksoon kuuluvat tehtävät, joihin tulee vuosittain muutoksia tai tarkennuksia. Tästäkin syystä ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan osallistuminen yliopistolla tapahtuvaan harjoittelun ennakkotapaamiseen on tärkeä silloinkin, kun opettaja on jo pidempään toiminut harjoittelunohjaajana. Lisäksi opiskelijalle tilaisuus tavata ohjaaja ennen harjoittelua on erityisen arvokas.

Opetusharjoittelun alussa ja edetessä ohjaaja seuraa opiskelijan oppimista suhteessa opetussuunnitelmassa asetettuihin harjoittelun yhteisiin tavoitteisiin ja opiskelijan - omista lähtökohdistaan ja tarpeistaan käsin - itselleen asettamiin tavoitteisiin. Ohjaajan tuki on tarpeen opiskelijan suunnitellessa, toteuttaessa ja arvioidessa pedagogista toimintaa lapsiryhmässä (Balduzzi & Lazzari, 2015) sekä suorittaessaan muita opetusharjoittelun tehtäviä, kuten pedagogiseen kirjaamiseen, havainnointiin ja dokumentointiin liittyviä tehtäviä. Tilan antaminen opiskelijalle toimimiseen lapsiryhmässä edistää opiskelijan oppimista ja ammatillisen identiteetin kehittymistä. Seuraavassa esimerkissä ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja ohjaa opiskelijaa harjoitteluun liittyvien tehtävien suorittamisessa ja kuvaa opiskelijalle omaa työskentelyään tehtävään liittyvän aiheen parissa:

Ohjaaja: No mites sun nää tälle jaksolle asetetut tavoitteet ja nää tehtävät mitä tässä on ni mitäs sä niistä nyt ajattelet missä oot menossa?

Opiskelija: (---) havainnointitehtävänä meil oli semmonen (---), että oikeestaan mäki täs yritän tota ryhmää havainnoida ja just miettiä että mikä vois olla semmonen joku toimintatapa tai joku uus asia että millä noita vertaissuhteita voitais vahvistaa (---)

Ohjaaja: (---) mul on ollu tapana että sen lisäksi että mä siinä ryhmässä oon tehny niit havainnoita, niin sitten on tehty vielä semmonen kahenkeskinen jutustelutuokio. Semmonen jossa vähän leikkien avulla vähän katotaan et missä kohtaa laps on menossa näissä asioissa, (---) Mutta sitten myös sellasta että haastatellaan vähän lasta siinä leikin ohessa, että kenen kanssa on leikkiny ja ketä kavereita, ketä on tuntenu aikasemmin ja kehen on tutustunu täällä (---) Mut me voitais siihen sopia sit se aika et millon me katotaan sitte yhdessä sitä havainnointijuttua.

(Ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan ja opiskelijan välinen ohjauskeskustelu)

Keskustelukumppanina toimiminen, reflektioon ohjaaminen ja palautteen antaminen

Keskustelu ohjaajan kanssa on opiskelijoille tärkeää (Ukkonen-Mikkola, 2018) ja ohjauksen keskeinen menetelmä. Ohjaaja tukee opiskelijan oppimista havainnoimalla opiskelijan toimintaa lapsiryhmässä ja keskustelemalla havainnoistaan opiskelijan kanssa. Jensenin (2015) mukaan opiskelija tai ohjaaja nostavat päivittäisissä spontaaneissa keskusteluissa esiin mielessään olevia aiheita. Opiskelijoille ohjaajan saatavilla oleminen ja päivittäiset keskustelumahdollisuudet ovat tärkeitä ja edistävät opiskelijan oppimista, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi:

Opiskelija: Mutta musta on kiva et sul on, mulle on ainaki tullu semmonen olo et sul on aikaa aina vastata ja keskustella ja muuta vaikka tossa nyt on toi itse ryhmä ja sit nää sun kaikki muut hommat mut että aina saa kysyä.

Ohjaaja: Hyvä, että tuntuu siltä ja sit se että sä teet kuitenkin tai oot tuonu esille, että sä teet niit havaintoja koko ajan ja pohdiskelet niitä varmaan ite omassa päässäsi viel enemmän, mutta sitten myös tuot niitä esille niissä meidän jutusteluissa. Se on se tärkeä juttu et kaikki irti nyt näistä viikoista mitä tässä on.

(Ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan ja opiskelijan välinen ohjauskeskustelu)

Opetusharjoittelun alussa ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja käy opiskelijan kanssa alkukeskustelun, jossa sovitaan yhteisistä ohjaukseen liittyvistä käytännöistä, kuten ohjauskeskusteluiden aikatauluttamisesta, keskinäisestä palautteen antamisesta ja ohjaajan ohjausnäkemystä. Alkukeskustelussa käydään läpi opiskelijan opetusharjoittelulle asettamat henkilökohtaiset tavoitteet ja keskustellaan opiskelijan - ja myös ohjaajan - kasvatusnäkemyksistä. Keskustelussa käsitellään myös lapsiryhmän aiemmin sovittuja aikatauluja, jotka vaikuttavat opiskelijan mahdollisuuksiin suunnitella toimintaa lapsiryhmälle.

Ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja varaa aikaa opiskelijan kanssa säännöllisesti käytäville ohjauskeskusteluille, joissa opiskelijälähtöisesti reflektoidaan toteutunutta toimintaa (Jensen 2015). Ohjaaja valmistautuu opiskelijan toiminnan seuraamiseen ja ohjauskeskusteluun tutustumalla opiskelijan laatimiin suunnitelmiin ennen toimintaa. Ohjaajan läsnäolo opiskelijan ohjaamisissa tilanteissa on välttämätöntä, jotta hän voi antaa opiskelijalle havaintoihin pohjaavaa palautetta (Onnismaa ym., 2015). Ohjaajan ei pidä myöskään vältellä suorien neuvojen antamista opiskelijalle esimerkiksi silloin, kun vaikkapa opiskelijan suunnitteleman toiminnan sujuva ja turvallinen toteutus tätä edellyttää (ks. Vehviläinen, 2014).

Ohjaaja voi suunnata ohjauskeskustelun kulkua esimerkiksi hyödyntämällä Vehviläisen (2014) ohjausvuorovaikutuksen kolmea erityyppistä orientaatiota:

1. Kannatteleva orientaatio eli välittäminen, huomiointi ja vastaanottavuus avaavat tarkasteltavan aiheen. "Olen kiinnostunut, vastaanotan ja hyväksyn kokemuksesi sekä pysähdyn kanssasi niiden äärelle."
2. Tutkiva orientaatio eli reflektointi ja hallitsevien ajatusmallien haastaminen nostavat esiin oleelliset kysymykset ja laajentavat ymmärrystä. "Kysyn, pyydän kertomaan lisää kokemuksistasi ja tiivistän kuulemaani."
3. Ongelmanratkaisuorientaatio eli ongelmien paikantaminen ja ratkaiseminen, toiminnan esteiden poistaminen ja uuden toimintatavan tuottaminen johdattavat vastausten äärelle ja rohkaisevat kokeilemaan. "Annan palautetta ja tarvittaessa neuvon ja korjaan." (Vehviläinen, 2014.)

Ohjauskeskusteluissa ohjaaja sitoutuu kriittiseen ja rakentavaan dialogiin opiskelijoiden kanssa tukeakseen heidän reflektiotaan (Balduzzi & Lazzari, 2015). Opetusharjoittelussa saatujen kokemusten ja niistä syntyneen reflektiivisen pohdinnan avulla ohjaaja auttaa opiskelijaa vahvistamaan teorian ja käytännön välistä suhdetta sekä käsitteellistämään opittua (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Ohjaaja luo perspektiivin opiskelijan toimintaan muun muassa tarjoamalla esimerkkejä omasta käytännöllisestä kokemuksestaan (Hjort & Pramling, 2014). Opintojen alussa opiskelijat kaipaavat

keskustelua käytännöllisistä aiheista, kun taas opintojen lopulla keskusteluaiheet muuttuvat syvällisemmiksi käsitellen muun muassa lapsia ja oppimiskäsityksiä (Ukkonen-Mikkola, 2018). Opiskelijat odottavat ohjauskeskusteluilta keskustelun lisäksi perusteltuja vastauksia kysymyksiinsä, rakentavaa ja kannustavaa palautetta sekä opiskelijan toimintaan kohdistuvia kehittämis ehdotuksia (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016).

Isoissa päiväkodeissa saattaa olla samalla harjoittelujaksolla opettajaopiskelijoita useammassa lapsiryhmässä. Jensen (2015) tuo esiin mahdollisuuden järjestää heille myös yhteisiä ohjauskeskusteluja. Tällöin esimerkiksi päiväkodin johtaja voi kertoa varhaiskasvatuksen johtamisesta tai joku päiväkodin opettajista voi jakaa omaa asiantuntemustaan esimerkiksi päiväkodissa meneillään olevasta pedagogisesta kehittämistyöstä. Usean opiskelijan yhteiset tapaamiset tarjoavat ohjauskeskustelujen ohkeen opiskelijoille mahdollisuuden keskustella keskenään opetusharjoitteluun liittyvistä aiheista (Jensen, 2015). Ryhmämuotoisia ohjauskeskusteluja on ollut käytössä myös Helsingin yliopiston eheyttävässä harjoittelussa, jossa ryhmä eri päiväkodeissa harjoittelevia opettajaopiskelijoita kokoontuu seuraamaan opiskelijaparin yhdessä päiväkodissa toteuttamaa taito- ja taideaineiden toimintaa ja osallistuu sen jälkeiseen palautekeskusteluun.

Kirjallisen ja suullisen arvioinnin antaminen

Ohjaavan palautteen antaminen on ohjaajan keskeinen tehtävä koko harjoittelujakson ajan. Ohjaajan tehtäviin kuuluu myös harjoittelun loppukeskustelu, jossa opiskelija saa ohjaajalta suullisen ja kirjallisen arvion suoritetusta opetusharjoittelusta (Hjort & Pramling, 2014; Onnismaa ym., 2015). Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajan opintosuunnan harjoittelun arviointiohjeissa on määritelty, millaisiin seikkoihin arvioinnissa kiinnitetään huomio. Ohjaajan tulee arvioida opiskelijan kasvatustoiminnan suunnittelutaitoa, lasten huomioon ottamista yksilöinä sekä kasvatustoiminnan toteuttamista. Edelleen arvioinnissa huomioidaan opiskelijan yhteistyö päiväkotiyhteisössä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi vastuun ottamista eri tilanteissa ja niihin liittyvissä henkilösuhteissa ja yhteistyössä. Huomiota kiinnitetään lisäksi opiskelijan omiin arviointitaitoihin: oman toiminnan, sen suunnittelun ja toteutuksen arviointiin sekä valmiuteen ottaa vastaan palautetta.

Kirjallinen loppuarviointi annetaan opiskelijalle aina keskustelun yhteydessä. Pariharjoitteluissa arviointi tulee kohdistaa kummallekin opiskelijalle erikseen, jolloin kumpikin opiskelija tulee kohdatuksi ja arvioiduksi yksilönä. Ohjaaja voi edellyttää harjoittelun täydentämistä, mikäli harjoittelun tavoitteita ei syystä tai toisesta ole saavutettu. Tällöin ohjaaja käy asian huolellisesti läpi opiskelijan kanssa keskustellen. Yliopistonlehtori määrittelee täydentämisen laajuuden ja sisällön keskusteltuaan ohjaavan opettajan ja opiskelijan kanssa. Harjoittelun täydentäminen voi tarkoittaa esimerkiksi harjoittelun jatkamista samassa lapsiryhmässä tai lisätehtäviä, jotka sovitaan yliopistonlehtorin kanssa. Tarve harjoittelun täydentämiseen voi aiheutua myös opiskelijan sairastumisesta kesken harjoittelun. Harjoittelussa on voimassa 100 % läsnäolovelvoite. Harjoitteluohjeissa määritellään prosenttirajat, joiden alle jäävät poissaolot on mahdollista korvata esimerkiksi jatkamalla harjoittelua lisäpäivillä. Mahdollisten poissaolojen korvaamisessa käytetään aina sellaisia täydentämistapoja, jotka edistävät

kyseisen opiskelijan harjoittelun tavoitteiden täyttymistä. Joissain tilanteissa on opiskelijan edun mukaista uusia harjoittelu kokonaan.

Ohjaajan työmäärä on pariharjoittelussa isompi ja tämän vuoksi Helsingin yliopistossa ohjauspalkkio maksetaan ohjattavien lukumäärän mukaan. Opiskelijoiden kohtaaminen ja kohtelu yksilöinä huipentuu ohjaajan antamassa kirjallisen loppuarvioinnissa, jonka hän laatii kummallekin opiskelijalle erikseen. Arviointikeskustelu jakson lopussa voidaan pitää kummankin opiskelijan kanssa erikseen, jolloin kummankin opiskelijan on mahdollisuus saada kohdennettua palautetta omasta toiminnastaan. Loppukeskustelu voidaan pitää myös kolmenkeskisenä, mikäli tämä sopii kummallekin opiskelijalle.

Kanssakouluttaja ja kanssaoppija

Harjoittelua ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja toimii harjoittelujakson aikana opettajankoulutuksen ohjaustehtävässä, kanssakouluttajana. Opetusharjoittelun ohjaajana toimiminen voidaan nähdä ohjaajan kannalta myös täydennyskoulutuksellisenä. Tällöin se vahvistaa ohjaajan akateemista asiantuntijuutta (Hammond ym., 2015; Jensen, 2015; Kaarby & Lindboe, 2016; Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016).

Parhaassa tapauksessa ohjaaja kokee opiskelijan ohjaamisen oppimistilanteena ja mahdollisuutena ammatilliseen kehittymiseen. Ohjaajalla on opetusharjoittelun aikana mahdollisuus reflektoida omaa työtään (Kangas & Ukkonen-Mikkola, 2019) ja keskustelut herättävät ohjaajassa ajatuksia ja innostavat etsimään tietoa, keskustelemaan ja jakamaan ajatuksia työyhteisössä sekä kehittämään päiväkodin toimintakulttuuria ja käytäntöjä (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Hammond ja kumppanit (2015) lisäävät, että ohjaaja saa ohjausprosessin aikana tuoreita ideoita ja pääsee osalliseksi opiskelijan kokemuksista. Lisäksi harjoittelujakso tarjoaa ohjaajalle erilaisia tapoja tutkia omia opetuskäytäntöjään, ymmärtää ryhmän lapsia ja keskittyä heidän vahvuuksiinsa, kiinnostuksen kohteisiinsa ja tarpeisiinsa ilman ennakko-odotuksia (Hammond ym., 2015). Ohjaaja saa opetusharjoittelussa tutustua tulevaan varhaiskasvatuksen opettajaan – mahdollisesti tulevaan työtoveriinsa – ja pääsee tutustumaan ja osallistumaan keskusteluun opettajankoulutuksesta ja vaihtamaan ajatuksia varhaiskasvatuksen tulevaisuuden näkymistä (Kangas & Ukkonen-Mikkola, 2019).

3.3 Yliopistonlehtori

Helsingin yliopistossa varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijat on jaettu harjoittelun ajaksi ryhmiin, joista kustakin vastaa yliopistonlehtori. Lehtorin tehtäviin kuuluu harjoitteluun kuuluva ryhmä-, pari- ja yksilöohjaus sekä harjoittelun kirjallisten tehtävien vastaanottaminen ja hyväksyminen sekä merkinnän antaminen suoritetusta harjoittelusta. Kyseinen lehtori on sekä ryhmäänsä kuuluvien opiskelijoiden että ohjaajien tavoitettavissa koko harjoittelun ajan ja toimii opiskelijan ja ohjaajan tukena harjoittelun mahdollisissa pulmatilanteissa. Yliopistonlehtori tarjoaa koko harjoittelun ajan asiantuntemuksensa opiskelijan ja ohjaajan tueksi esimerkiksi sanoittamalla kummankin havaintoja ja yhteisesti jaettuja kokemuksia tieteellisistä lähtökohdista käsin. Lisäksi kullakin harjoittelujaksolla on vastuulehtori, joka koordinoi jakson toteutusta ja tiedotusta muille jaksolla opettaville lehtoreille sekä vastaa harjoittelun

dokumenttien päivittämisestä kyseiselle lukuvuodelle. Edelleen vastuulehtori yhdessä harjoittelukoordinaattorin kanssa huolehtii dokumenttien toimittamisesta kenttäpäiväkoteihin ja opiskelijoille. Vastuulehtori myös pitää kaikille harjoitteluun ilmoittautuneille yhteisen luennon ennen harjoittelujaksoa.

Opiskelijaryhmää ohjaava yliopistonlehtori tukee ryhmänsä opiskelijoita asettamaan opetusharjoittelulleen opetussuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita täydentäviä ja täsmentäviä henkilökohtaisia tavoitteita (Balduzzi & Lazzari, 2015). Opiskelijoiden omien tavoitteiden asettamista käsitellään ryhmätapaamisissa ennen harjoittelua, ja pohdinnan lähtökohtana toimivat opiskelijan aikaisempi osaaminen ja kokemus varhaiskasvatuksesta sekä kiinnostuksen kohteet ja kasvatusnäkemys. Helsingin yliopistossa noudatetaan kaksoisohjauksen (double supervision) mallia, jossa opiskelija saa palautetta kahdelta eri asiantuntijalta ja opiskelijan toteuttamaa toimintaa tarkastellaan eri näkökulmista. Tähän perustuen yliopistonlehtorit tekevät jokaista harjoitteluparia kohden yhden ohjauskäynnin. Yliopistonlehtori perehtyy ryhmänsä opiskelijoiden laatimiin kasvatusnäkemysiin ja omiin tavoitteisiin ennen ohjauskäyntiään päiväkodissa, ja ne toimivat opiskelijan laatimien suunnitelmien ja toteuttaman toiminnan ohella ohjauskeskustelun pohjana. Harjoittelujakson päätyttyä opiskelijat saavat tehtäviinsä palautetta yliopistonlehtorilta. Lisäksi yliopistonlehtori antaa opintokokonaisuudesta suoritusmerkinnän.

Yliopistonlehtorien ohjauskäynnit ovat arvokkaita paitsi ohjauksen laadun kannalta, myös lehtorin oman työn kehittämisen näkökulmasta. Ohjauskäynnit tarjoavat kustannustehokkaasti mahdollisuuden saada ajantasaista tietoa ja kokemuksia eri kunnissa ja erilaisilla asuinalueilla toimivien päiväkotien oppimisympäristöistä, pedagogisista käytännöistä ja haasteista, ryhmärakenteista, henkilöstötilanteesta, ja alueen perheiden tilanteista. Käyntiin on yleensä mahdollista sisällyttää myös lyhyesti kuulumisten vaihtoa päiväkodin johtajan kanssa, ja siten edistää yliopiston ja kentän välistä tiedonkulkua ja yhteistyötä. Ohjauskäynnit eivät sulje pois esimerkiksi videoiden hyödyntämistä lisänä harjoittelunohjauksessa.

Yliopistonlehtori toimii tukena opiskelijan ja ohjaajan välillä toisinaan ilmenevissä vuorovaikutuksen pulmissa ja voi joissakin tilanteissa kompensoida kenttäohjauksessa ilmenneitä puutteita (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016; Onnismaa ym., 2015). Päiväkotien ja lapsiryhmien tilanteet ovat vaihtelevia ja esimerkiksi henkilöstön poissaolot tai muut sellaiset seikat voivat kuormittaa ohjaajaa siinä määrin, ettei hänellä riitä voimia ohjaukseen. Näin voi olla siitäkin huolimatta, että varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen harjoittelut suoritetaan valikoiduissa kenttäpäiväkodeissa ja ohjaavat varhaiskasvatuksen opettajat ovat tehtävänsä koulutettuja. Myös ohjaajat odottavat yliopistonlehtorin tukea omaan ohjaukseensa, jossa olosuhteet voivat välillä olla hyvin haastavat. Ohjaajakoulutukseen osallistunut varhaiskasvatuksen opettaja kuvaasi koulutukseen liittyvässä tehtävässä odotuksiaan yliopistonlehtorille seuraavasti: *”Odotan yliopistonlehtorilta: ohjaava ja tukeva kommunikaatio, arvostus, ymmärrys arjen yllätyksellisyydelle, luottamus ohjaajan ammattitaitoa ja näkemyksiä kohtaan, kuuntelua.”*

Yliopistonlehtorin tehtävään voi eri yliopistoissa kuulua erilaisia opetusharjoittelujen hallinnollisia tehtäviä, kuten opettajankoulutuksen ja harjoittelupäiväkotien välisestä yhteistyöstä vastaamista, opiskelijaryhmien muodostamista ja opiskelijoiden sijoittamista päiväkoteihin. Balduzzi ja Lazzari

(2015) toteavat kuitenkin, että on opiskelijoiden näkökulmasta riskialtista, jos yliopistonlehtorin tehtävät suuntautuvat liikaa harjoittelun organisointiin ja koordinointiin, jolloin opiskelijan ohjaukselle ei jää riittävästi resursseja. Onkin arvokasta, jos harjoittelujaksojen hallinnointiin on osoitettu resursseja myös opetushallinnossa. Helsingin yliopiston suuria opiskelijamääriä ajatellen osa-aikaisen harjoittelukoordinaattorin työpanos on ollut korvaamaton. Harjoittelukoordinaattori esimerkiksi kartoittaa kutakin jaksoa varten käytössä olevat harjoittelupaikat syys- ja kevätlukukauden alussa. Hän myös jakaa opiskelijat päiväkoteihin opiskelijoiden ilmoittautumisensa yhteydessä antamien tietojen perusteella.

Opiskelijan ja yliopistonlehtorin välisen ohjaussuhteen luonnetta ei juuri ole tarkasteltu tässä lähteenä käytetyissä tutkimusartikkeleissa. Siksi tätä ohjauksen ulottuvuutta käsittelevälle tutkimukselle onkin suuri tarve. Yliopistonlehtorin rooli opettajaopiskelijan harjoittelussa poikkeaa kenttäohjaajan roolista, koska jälkimmäinen on päivittäin läsnä kaikissa harjoittelun tilanteissa, opiskelija ja lehtori taas tapaavat harvemmin jakson aikana. Yliopistonlehtorin tuen merkitys näyttäisi konkretisoituvan erityisesti tilanteissa, joissa harjoittelun sujumisessa on ongelmia. Ongelmat voivat liittyä esimerkiksi opiskelijan ja ohjaajan väliseen vuorovaikutukseen tai opiskelijan yhteistyöhön harjoittelupaikan muun henkilöstön kanssa. Joskus myös harjoittelupaikan ilmapiiriin ongelmat voivat heijastua opiskelijan harjoittelun sujumiseen, jolloin yliopistonlehtori on yhteydessä ohjaavan opettajan lisäksi päiväkodin johtajaan. Ohjaajan ja opiskelijan välisissä ongelmissa lehtori tarjoaa ammattitaitonsa kummankin tueksi ja auttaa osapuolia selvittämään tilanteen. Yliopistonlehtori myös rohkaisee opiskelijoita ottamaan asioita puheeksi ohjaajan ja päiväkodin johtajan kanssa. Yliopistonlehtorin tehtävä on ennen kaikkea tukea opiskelijaa harjoittelun tavoitteiden saavuttamisessa ja tässä mielessä valvoa opiskelijan oikeusturvan toteutumista. Mahdollisten lapsiryhmissä ilmenneiden epäkohtien selvittäminen kuuluu päiväkodin johtajan vastuulle eikä yliopistonlehtorin ohjausrooli ulotu harjoittelupäiväkodin pedagogisiin käytäntöihin. Epäselvissä tilanteissa yliopistonlehtori ottaa yhteyttä harjoittelunohjaajaan ja tarvittaessa myös tämän esihenkilöön, mutta tilanteen jatkotyöstäminen ja toimenpiteet ovat päiväkodin sisäinen asia.

Opiskelija • suorittaa opintojaan/opiskelee • soveltaa opettajankoulutuksen tuomia pedagogisia tietoja ja taitoja lapsiryhmän ja päiväkodin toiminnassa • on aktiivinen subjekti ja ottaa vastuun omista harjoitteluun kuuluvista tehtävistään • ottaa vastaan ja antaa palautetta keskusteluissa ohjaajan, opiskelijaparin ja harjoittelupaikan työtiimin kanssa	
Ohjaava VO • vastaanottaa opiskelijan ja tutustuttaa lapsiryhmään ja päiväkotiyhteisöön • mallintaa varhaiskasvatuksen opettajan työtä • tukee opiskelijan oppimisprosessia • toimii keskustelukumppanina, ohjaa reflektioon ohjaaja ja antaa palautetta • antaa opiskelijalle harjoittelusta kirjallisen ja suullisen arvioinnin • toimii kanssakouluttajana ja kanssaoppijana	Yliopistonlehtori • kytkee harjoittelua opettajankoulutuksen kokonaisuuteen • tukee opiskelijaa ja ohjaajaa kunkin harjoittelujakson tavoitteiden konkretisoinnissa • tukee opiskelijaa ja ohjaajaa mahdollisissa ongelmatilanteissa • antaa yksilö-, pari- ja ryhmäohjausta • antaa palautetta opiskelijan tehtävistä ja antaa suorismerkinnän

Taulukko 1. Eri toimijoiden harjoittelunaikaisten roolien ja tehtävien jäsenitys

4. Harjoittelupäiväkoti opiskelijan oppimisympäristönä

Harjoittelupäiväkodeilla on merkittävä rooli osana opettajankoulutusta ja niiden asema ja merkitys on tärkeä tunnustaa osana koulutusprosessia (Flämig ym., 2015). Ukkonen-Mikkola ja Turtiainen (2016) kuvaavat, että yliopiston vahvuutena voidaan nähdä tutkimusperustaisuus ja varhaiskasvatuksen teoreettisen tiedon välittäminen ja luominen. Päiväkotien vahvuudeksi puolestaan muodostuu varhaiskasvatuksen käytäntötieto ja lasten, perheiden ja työyhteisön tuntemus (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Opetusharjoittelussa opiskelija toimii yliopiston ja päiväkodin välisellä rajapinnalla. Päiväkoti on opiskelijalle sekä ammatin hallinnan että tiedon tuottamisen tila (Jensen, 2015). Päiväkoti toimintaympäristönä mahdollistaa aktiivisen oppimisen, itsetuntemuksen vahvistumisen ja palauteprosessin, joka tarjoaa kontekstin ammatillisen osaamisen kehittymiselle (Flämig ym., 2015).

Hakeutuminen yliopiston harjoittelupäiväkodiksi osoittaa sitoutumista opettajankoulutuksen kumppaniksi ja päiväkotia asettuu harjoittelujaksojen ajaksi myös tietyllä tavalla instituutioiden rajapinnalle. Ukkonen-Mikkolan ja Turtiaisen (2016) tutkimuksen perusteella opetusharjoittelu synnyttää yliopiston ja päiväkodin välille instituutioiden välistä yhteistä toimintaa, jossa erilaiset toimintakulttuurit kohtaavat. Yhteinen toiminta sisältää muun muassa sääntöjä, kuten aikatauluja ja toimintakäytäntöjä, työnjaon eri toimijoiden kesken sekä eritasoisia välineitä, kuten käsityksen lapsesta ja lapsuudesta sekä opintojakson kuvauksen ja tehtävät. Instituutioiden yhteisen toiminnan tavoitteena on opiskelijan varhaiskasvatuksen asiantuntijuuden kehittyminen ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutuminen (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016).

4.1 Harjoittelupäiväkodin ohjauskulttuuri ja sen rakentaminen

Opiskelija sosiaalistuu opetusharjoittelussa harjoittelupäiväkodin toimintakulttuuriin (Onnismaa ym., 2015). Jokaisella päiväkotiyhteisöllä on omanlaisensa historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia annetun perustehtävän parissa, jota kuvataan *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018* -asiakirjassa toimintakulttuurin käsitteellä. Päiväkodin toimintakulttuuri muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa ja koostuu muun muassa arvoista ja periaatteista, työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta, oppimisympäristöistä ja työtavoista, vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä, johtamisrakenteista ja -käytännöistä sekä toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018).

Ohjaavan opettajan sekä muun työyhteisön mallilla ja asenteella työtä kohtaan on suuri merkitys opiskelijan sosiaalistumisprosessissa (Onnismaa ym., 2015). Toimintakulttuuri vaikuttaa ohjaavan opettajan ammatilliseen identiteettiin, asiantuntijuuteen ja asemaan työyhteisössä ja siten opiskelijan käsitykseen varhaiskasvatuksen opettajan työstä (Ukkonen-Mikkola, 2018). Opiskelijan sosialisointinäkökulmasta varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin meneillään oleva siirtymävaihe kohti varhaiskasvatuksen lakiuudistuksen (540/2018) edellyttämiä toimintatavoitteita ja jäsentynyttä

työnjakoa on haaste (Onnismaa ym., 2015). Myös erilaiset käsitykset lapsesta, lapsuudesta, tiedosta ja oppimisesta voivat aiheuttaa ristiriitoja erityisesti eri ammattilaissukupolvien välillä. Erityisen pulmallista on, jos päiväkodin toimintakulttuuri ei mahdollista varhaiskasvatuksen opettajaksi opiskelevan asiantuntijuuden kehittymistä tai ohjaaja ei osoita arvostavansa omaa ammattiaan. (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016.)

Johtajuuden merkitystä varhaiskasvatusyksikön toimintakulttuurin rakentumisessa voidaan pitää merkittävänä. Osaava johtaja ohjaa henkilöstöä tarkastelemaan toimintaa varhaiskasvatuslain ja ohjaavien asiakirjojen tavoitteiden ja arvopohjan valossa, ja refleктоimaan sitä myös kriittisesti. On tärkeä tunnistaa, millaista perustehtäväpuhetta päiväkodissa ylläpidetään ja millaiseksi työyhteisön diskurssi rakentuu (Fonsén, Varpanen, Kupila & Liinamaa, 2021). Rintalan (2020) tarkastelussa työyhteisön vuorovaikutuksen laatu ja opiskelijan saama tuki yhteisöltä on yksi työssäoppimisen onnistumiseen vaikuttava tekijä. Arjen kiireen keskellä voi opetusharjoittelun merkityksen ymmärtäminen osana pedagogista johtajuutta hämärtyä. On hyvä huomata, että onnistuneen harjoittelun merkitys on ilmeinen pedagogisesti korkeatasoisen varhaiskasvatuksen takaamiseksi. Työyhteisöllä tulisi olla yhtenevä ymmärrys sekä opetusharjoittelujen merkityksestä että siitä, miten työyhteisön jäsenet voivat parhaalla mahdollisella tavalla tukea opiskelijan osallisuutta työyhteisössä harjoittelujakson aikana.

Opetusharjoittelun ympärille rakentunut toiminta kulkee päiväkodissa varhaiskasvatuslain ja ohjaavien asiakirjojen määrittämän perustehtävän rinnalla. Tämä saattaa johtaa siihen, ettei päiväkodilla välttämättä ole selkeää visiota ja struktuuria opetusharjoittelun toteuttamiseksi (Kaarby & Lindboe, 2016). Yliopiston harjoittelupäiväkodissa on aiheellista lähteä yhteisesti pohtimaan ja rakentamaan päiväkodin omaa ohjauskulttuuria osana toimintakulttuuria. Mikäli työyhteisössä on epäselviä tulkintoja ja odotuksia opettajaopiskelijan asemasta tai tehtävistä, tämä heijastuu harjoittelun sujumiseen ja saattaa pahimmillaan estää opiskelijan oppimista (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Päiväkodin johtajalla on tärkeä rooli päiväkodin ohjauskulttuurin rakentamisessa ja johtajan tehtävänä on nostaa esiin paitsi opiskelijoiden päiväkotiiin tuoma tietous, myös opettajaopiskelijoiden harjoitteluun liittyvä yhteisöllinen taso (Kaarby & Lindboe, 2016).

Harjoittelua ohjaava opettaja tarvitsee riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia opiskelijan ohjaukseen (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Ohjaussuhde on pyrittävä rakentamaan eheäksi kokonaisuudeksi ja kenttäpäiväkodissa tulisi varmistaa asianmukaiset sijaisjärjestelyt yllättävien tilanteiden varalle. Ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan sairausloma tai muu äkillinen poissaolo saattaa muuten estää tai hidastaa opiskelijan opetusharjoittelun tavoitteiden saavuttamista. Onkin tärkeää, että kenttäpäiväkodista – vaikkapa toisesta lapsiryhmästä – voidaan osoittaa toinen opettajankoulutuksen suorittanut varhaiskasvatuksen opettaja, joka voi toimia varaohjaajana mahdollisten poissaolojen aikana. Kenttäpäiväkodin kokeneemman ohjaavan opettajan tuki on arvokasta aloittelevalle ohjaajalle ja päiväkodissa voidaan keskustella harjoittelunohjauksen mentoroinnin mahdollisuuksista. Tällöin on myös mahdollista hyödyntää yhteistyötä lähellä sijaitsevien kenttäpäiväkotien kanssa.

Harjoittelujakson aikana ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan työajan käyttö suunnitellaan siten, että hänellä on riittävästi aikaa sekä ohjauskeskusteluihin että omaan perustyöhönsä kuuluviin lapsiryhmän ulkopuolisiin tehtäviin. Yliopiston rooliin ei kuitenkaan kuulu ohjaajan ajankäytöstä sopiminen, vaan ohjaaja sopii esihenkilönsä kanssa työajan käytöstä harjoittelunohjaukseen ja muihin tehtäviin harjoittelujakson aikana. Joustavat käytännöt rakentavat tilaa harjoittelussa tapahtuvalle oppimiselle, jolloin aikatauluja ja lapsiryhmän etukäteen sovittuja suunnitelmia on mahdollista muokata opetusharjoittelun aikana (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016).

Päiväkodin hakeutuminen yliopiston kenttäpäiväkodiksi edellyttää motivoituneisuutta profiloitua opettajaopiskelijoiden ohjaukseen. Mikäli kenttäpäiväkodin toimii myös esimerkiksi lastenhoitajien ja sosiaali- ja terveysalan AMK-koulutusten työssäoppimis- ja työharjoittelupaikkana, tämä edellyttää päiväkodissa hyvää ennakkointia. Jotta lapsiryhmien toiminta voi toteutua rauhallisesti ja turvallisesti lasten, henkilöstön ja opiskelijoiden näkökulmasta, tulee huolehtia siitä, ettei lapsiryhmässä ole samaan aikaan eri koulutusten opiskelijoita. Toisen asteen ammatilliseen koulutukseen kuuluvat työssäoppimisjaksot saattavat kuitenkin olla varsin pitkiä, jolloin lapsiryhmässä saattaa olla samaan aikaan opettajaopiskelijan kanssa myös lastenhoitajaopiskelija. Tällöin ohjaaja huolehtii siitä, että opettajaopiskelijan vastuurooli ja harjoitteluun kuuluvien tehtävien suorittaminen on selkeää sekä työtiimille että opiskelijoille.

Seuraavassa kuviossa esitämme yhden mallin ohjauskulttuurin kehittämisen askeleiksi. Malli pohjautuu harjoittelupäiväkodin johtajan laatimaan kuvaukseen työskentelyn etenemisestä. Ohjauskulttuurin kehittäminen ja ylläpitäminen ovat kuitenkin jatkuva prosessi, joka vaatii säännöllistä työstämistä ja keskustelua.

Kuvio 3. Ohjauskulttuurin kehittämisen askeleet harjoittelupäiväkodissa

4.2 Päiväkodin työyhteisö

Päiväkodin työyhteisöön kuuluu laaja joukko lapsiryhmien työntekijöitä ja mahdollisesti myös muita eri tehtävissä toimivia henkilöitä. Harjoittelussa opiskelija on päivittäin eniten tekemisissä lapsiryhmän työtiimin kanssa, mutta harjoittelun aikana tulee yleensä mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön myös muiden työntekijöiden kanssa. Päiväkotien työyhteisöt koostuvat varhaiskasvatuksen opettajien lisäksi muun muassa varhaiskasvatuksen sosionomeista, varhaiskasvatuksen lastenhoitajista, varhaiskasvatuksen erityisopettajista sekä varhaiskasvatuksen avustajista (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Harjoittelupäiväkodin johtajan alaisuuteen saattaa kuulua useampia päiväkoteja ja varhaiskasvatuksen muita toimintoja. Opiskelijat odottavat harjoittelupaikan työyhteisöltä positiivista suhtautumista opiskelijaan ja ymmärrystä sille, ettei opiskelija osaa vielä kaikkea (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Osallisuuden ja toimijuuden mahdollistuminen tiimissä ja työyhteisössä sekä kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat tärkeitä opiskelijoille (Liinamaa, 2014). Opiskelija rakentaa oman roolinsa työyhteisössä, mutta ohjaaja toimii ikään kuin välittäjänä opiskelijan ja työyhteisön välillä niin sosiaalisten suhteiden kuin opetusharjoitteluun liittyvien käytäntöjenkin osalta (Jensen, 2015; Liinamaa, 2014; Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016).

Ohjaaja välittää tiedon opiskelijan opetusharjoittelun tavoitteista tiimille, jotta tiimin jäsenet voivat osaltaan tukea opiskelijaa tavoitteiden saavuttamisessa (Jensen, 2015). Seuraavassa esimerkissä ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja kuvaa tapaa, jolla pitää tiimin jatkuvasti ajan tasalla opiskelijan harjoittelun edetessä kehittyvästä roolista ja tehtävistä harjoittelun aikana:

Koko tiimille on hyvä tehdä selväksi, mikä opiskelijan rooli on ryhmän toiminnassa. Tästä on myös keskusteltava ja tilannetta päivitettävä useammin kuin harjoittelun alussa, esimerkiksi viikoittain tiimipalaverissa, sillä opiskelijan rooli muuttuu harjoittelun myötä opiskelijan kehittyessä ja esimerkiksi ottaessa enemmän vastuuta suunnittelusta ja toiminnan toteutuksesta. (Ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja, ohjaajakoulutuksen ennakotehtävä)

Opiskelijan rooli osana työyhteisöä muuttuu opintojen edetessä havainnoijasta toimijaksi. Opintojen alussa opiskelija saattaa kokea olonsa työyhteisössä epävarmaksi, mutta opintojen loppupuolella opiskelijalle on useimmiten kehittynyt vahvempi ammatillinen toimijuus, joka ilmenee muun muassa syvällisinä ja tasa-arvoisina keskusteluinä työyhteisössä (Ukkonen-Mikkola, 2018). Opetusharjoittelu on parhaimmillaan yhteisöllisellä tasolla tapahtuvaa oppimista (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Opiskelijan oppimisprosessin kannalta on suotuisaa, että koko työyhteisö on sitoutunut harjoittelupaikan tarjoamiseen ja opiskelijan ohjaamiseen. Tätä pyritään varmistamaan siten, että yliopiston kenttäpäiväkotiverkostoon tullaan hakemusmenettelyn kautta ja sillä oletuksella, että johtaja huolehtii koko työyhteisön sitoutumisesta asiaan.

Työyhteisön sitoutumista kuvastavat muun muassa kiinnostus opiskelijan uutta tietoa kohtaan ja opiskelijan rohkaisu uuden kokeilemiseen (Kaarby & Lindboe, 2016). Kun päiväkodissa rakentuu kollektiivinen asenne ohjauksen mahdollisuuksia kohtaan, opiskelijan nähdään vaikuttavan laajemmin päiväkodin koko henkilöstön taitoihin, asenteisiin ja pedagogisiin käytäntöihin (Hammond ym., 2015). Liinamaa (2014) tutkimuksessa kävi ilmi, että opettajaopiskelijan merkitys voidaan kokea tärkeäksi

muun muassa ohjaajan ja työtiimin oppimisen ja teoreettisen ajattelun aktivoijana. Tutkimuksen mukaan opiskelijat voivat tuoda harjoittelupaikkaan uusia ajatuksia, näkökulmia ja koulutuksensa sisällöllisten teemojen avulla aktivoida ohjaajien ja harjoittelupaikan työyhteisön ammatillista kehitystä (Liinamaa, 2014). Tällöin opiskelijan ja työyhteisön väliset keskustelut kokemuksista tarjoavat molemminpuolisesti hyötyä pedagogiseen ajatteluun (Hammond ym., 2015).

4.3 Lapsiryhmä

Opetusharjoittelu toteutuu päiväkodin lapsiryhmässä. Lapsiryhmä muodostaa moniulotteisen oppimisympäristön opettajaopiskelijalle ja kiinnostavaa onkin, että aihetta ei ole juuri huomioitu tutkimuksissa. Harjoittelu aidoissa lapsiryhmätilanteissa luo opiskelijalle mahdollisuuden harjaantua vuorovaikutuksessa erilaisten lasten ja lapsiryhmien kanssa. Lapset saattavat myös ujostella uutta aikuista ja joskus saattaa esiintyä opiskelijan kannalta haastavaa käytöstä. Ohjaajan ja työtiimin tuki ja lapsiryhmän valmistelu opiskelijan tuloon helpottaa tällaisten vaiheiden ylittämistä. Ohjaava opettaja tuntee ryhmänsä lapset ja tukee sekä lapsia että opiskelijaa hyvän yhteistyösuhteen muodostumisessa. Myös ryhmän muiden työntekijöiden panos on tässä olennainen, ryhmässä saattaa olla lapsi tai lapsia, joiden on vaikea luottaa vieraaseen aikuiseen ja tällöin nämä lapset voivat tarvita vakituisen henkilöstön erityishuomiota opiskelijan ohjatessa toimintaa.

Lasten ja opiskelijoiden välille rakentuu usein vastavuoroinen tunneside ja kiintymys, joka näkyy lapsissa keholliseen läheisyyteen hakeutumisena ja haluna jakaa merkityksellisiä asioita opiskelijoiden kanssa. Vanhemmat lapset usein oivaltavat myös harjoittelun väliaikaisen luonteen ja tulevan päättymisen. Tärkeäksi muodostuneen suhteen päättymistä surraan ja opiskelijaa ikävöidään etukäteen jo harjoittelun aikana monessa lapsiryhmässä. Lapsiryhmän oma henkilöstö edustaa lapsiryhmälle jatkuvuutta ja turvaa, ja opiskelijoiden harjoittelujaksot voidaan nähdä sekä lasten että työyhteisön kannalta monipuolistavina ja piristävinä vaiheina päiväkotivuoden varrella.

Opiskelija on ryhmässä lyhyen aikaa, mutta useimmiten lapset ilahtuvat uuden aikuisen huomiosta ja mahdollisesti hieman uudennlaisista toiminnoista ja ohjaustavoista. Lapsiryhmä muotoutuu ja kiinteytyy toimintakauden aikana ja kauden alussa ryhmä saattaa olla vielä käymistilassa. Myös myöhemmin kauden aikana lapsiryhmässä ja henkilöstössä voi ilmetä vaihtuvuutta, joka tuo lapsiryhmään levottomuutta ja turvattomuutta. Mikäli lapsiryhmän tilanne on hyvin haasteellinen, on sekä lasten että opiskelijoiden etu, että harjoittelunohjauksesta pidetään taukoa. Ohjaava varhaiskasvatuksen opettaja arvioi ryhmänsä ”kestokyvyn” harjoittelua ajatellen ja ilmoittaa yliopistolle, mikäli opiskelijaa ei voida ottaa vastaan tulevalle harjoittelujaksolle. Opettajaopiskelijoiden harjoittelut pyritään sijoittamaan toimiviin ajankohtiin opiskelijoiden lukuvuosirytmien kannalta. Päiväkotien toimintakautta ja vuosirytmiiä ajatellen harjoitteluja ei sijoiteta esimerkiksi aivan toimintakauden alkuun tai loppuun eikä kesäkauteen.

On tärkeää, että opiskelijat saavat harjoittelujen kautta monipuolisia kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajan työstä. Monipuolisuutta tavoitellaan sillä, että Helsingin yliopiston kenttäpäiväkodit sijaitsevat

eri kunnissa ja muun muassa sosioekonomiselta rakenteeltaan erilaisilla asuinalueilla. Monipuolisiin kokemuksiin pyritään myös sillä, että eri harjoittelujaksoilla opiskelija harjoittelee eri-ikäisten lasten ryhmissä. Lapsiryhmissä on lapsiin liittyviä ja kontekstuaalisia tekijöitä, jotka saattavat tuoda omat piirteensä harjoitteluympäristöön ja eri harjoittelujaksoilla opiskelija saattaa kohdata hyvin erilaisia lapsiryhmiä ja perheitä. Vuorovaikutus lasten kanssa rakentuu aina kontekstissaan ja ohjaaja yhdessä muun henkilöstön kanssa tukee opiskelijaa vuorovaikutuksen muodostumisessa sekä kontekstin ominaispiirteiden ymmärtämisessä ja huomioimisessa.

Harjoittelunohjauksen (esim. yliopiston ryhmäohjaus ja ohjauskeskustelut) yksi tärkeä tehtävä on harjoittelusta syntyneen kokemuksen kontekstointi ja tarkastelu laajemmassa yhteiskunnallisessa kehyksessä. Kun opiskelijat jakavat harjoittelukokemuksiaan opiskelijaryhmässä, he rakentavat ymmärrystä omasta kokemuksestaan uudella tavalla suhteessa toisten opiskelijoiden erilaisiin kokemuksiin. Kuuleminen erilaisista ryhmistä, toimintatavoista ja alueista rikastuttaa harjoittelukokemusta sekä antaa realistisen ja monipuolisen kuvan opettajan työstä ja siihen sisältyvästä variaatiosta. Kokemusten kontekstointia laajempaan yhteiskunnalliseen kehykseen on hyvä tehdä harjoittelun aikana myös itsenäisesti ja yhdessä ohjaavan opettajan kanssa suuntaamalla huomio siihen, mistä lapset tulevat, millaista elämää asuinalueellaan elävät ja millaisia kokemuksia heille on muodostunut. Ohjaavan opettajan tehtävä on avata lapsiryhmän lähtökohtia opiskelijoille leimaamatta ja luokittelematta lapsia ja perheitä. Opiskelijan on tärkeä saada tietoa lapsiryhmästä ja tämä mahdollistetaan esimerkiksi ennen harjoittelua tapaamisessa, johon kutsutaan sekä opiskelijat että ohjaajat. Kyseisellä tapaamiskerralla osa ajasta käytetään opiskelijoiden ja ohjaajien tutustumiseen ja ohjaaja voi tuoda mukanaan päiväkodin ja lapsiryhmän toimintaan perehdyttävää materiaalia.

Opiskelijan kannalta keskeistä on lasten antama välitön palaute. Opiskelija kuvaa seuraavassa esimerkissä, kuinka voimaannuttavaa on, kun lapsiryhmässä on turvallinen ilmapiiri, jossa opiskelija saa vielä harjoitella ja välillä tehdä virheitä. Käsikirjan laatimiseen liittyvässä tapaamisessa varhaiskasvatuksen opettajaopiskelija totesi seuraavaa: *”Se on hieno kokemus, kun lapset suhtautuvat aikuiseen ihmisenä, joka voi myös tehdä virheitä ja vasta harjoittelee.”*

5. Opetusharjoittelu Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksessa

Yliopisto määrittelee ja säätelee opettajankoulutukseen kuuluvaa harjoittelua ja siihen liittyvää ohjausprosessia. Harjoittelujen toteuttamisen tueksi on luotu rakenteita, jotka edistävät opetussuunnitelmaan kirjattujen harjoittelun tavoitteiden toteutumista. Näitä rakenteita on kuvattu Helsingin yliopiston osalta kuviossa 4.

Kuvio 4. Varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen harjoittelu organisointi Helsingin yliopistossa

Yliopisto strukturoi opetusharjoittelua laatimalla harjoittelujaksoille tavoitteet, sisällön kuvaukseen ja oppimistehtävät. Näiden tavoitteena on toimia opiskelijan pedagogisten prosessien, kuten havainnoinnin, suunnittelun, dokumentoinnin, arvioinnin ja analysoinnin tukena (Balduzzi & Lazzari, 2015). Yliopiston antamat tehtävät ohjaavat opiskelijan ajattelua opetusharjoittelun tavoitteiden saavuttamisen kannalta keskeisiin kohteisiin päiväkotien erilaisuuden huomioiden (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Ukkonen-Mikkola (2018) toteaa tutkimuksessaan, että opiskelijat kokevat opetusharjoittelun tehtävät erityisesti koulutuksen alussa hyödyllisiksi. Opintojen edetessä ja kokemuksen karttuessa ne saattavat

kuitenkin tuntua opiskelijoista jopa rajoittavilta (Ukkonen-Mikkola, 2018). Oppimistehtävien määrä ei saa harjoittelun aikana kasvaa liian suureksi (Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016). Tehtävissä tulee Balduzzin ja Lazzarin (2015) mukaan suosia opiskelijoiden pedagogista kasvua tukevia prosessisuuntautuneita tehtäviä. Harjoitteluun kuuluvien tehtävien kehittämisessä voidaan hyödyntää myös ohjaajien kokemuksia ja näkemyksiä (Balduzzi & Lazzari, 2015).

5.1 Harjoittelu opiskelijan opintopolulla

Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen opettajan opintosuunnassa harjoittelun laajuus on yhteensä 15 opintopistettä, ja se jakaantuu kahteen osaan: eheyttävään harjoitteluun (8 op) ja syventävään harjoitteluun (7 op). Ensimmäiseen opintovuoteen kuuluvan kenttäpäiväkodeissa tapahtuvan havainnointijakson tehtävänä on myös pohjustaa harjoitteluja. Harjoittelujaksojen sisältö ja painotukset on suunniteltu ohjaamaan opiskelijaa vaiheittain kasvussa varhaiskasvatuksen opettajaksi.

Opiskelijoita ohjataan koko koulutuksen ajan kohti laajaa ymmärrystä varhaiskasvatuksen pedagogiikasta ja sen toteutustavoista. Opiskelija ei kuitenkaan voi ilman välivaiheita hypätä vaativalle eksperttitasolle, vaan hän rakentaa pedagogista osaamistaan pienemmistä osista kohti laajempia kokonaisuuksia. Näin ollen esimerkiksi eheyttävässä harjoittelussa keskitytään pedagogisen toiminnan suunnitteluun lapsiryhmässä lähtien liikkeelle yksittäisistä toimintatuokioista. Opiskelija harjoittelee esimerkiksi mielekkään ja innostavan liikuntatuokion suunnittelua ja toteutusta ymmärtäen ohjatut liikuntatuokiot osana lasten liikunnallista päivää ja liikunnan vuosisuunnitelmaa. Vaiheittainen eteneminen osista isompiin kokonaisuuksiin koskee kaikkia varhaiskasvatuksen tiedon- ja taidonaloja ja niiden harjoittelua lapsiryhmässä. Harjoittelussa ohjaustilanteet ovat rajatumpia kuin kokeneen varhaiskasvatuksen opettajan päivittäisessä työssä ja ne perustuvat opiskelijan suunnitelmiin, joiden pohjalta käydyt palautekeskustelut ja opiskelijan oma reflektio ovat syvällisempiä kuin pelkästään toiminnassa saatujen havaintojen ja kokemusten pohjalta. Hyvin suunniteltu toiminta on myös joustavaa ja taitava opettaja osaa tunnistaa lasten aloitteet ja suunnata toimintaa tämän pohjalta. Tähän tähdätään koko opettajankoulutuksen ajan ja harjoittelujaksoihin kuuluu myös päiväkodin lapsiryhmän päivittäisten perustoimintojen pedagogisen merkityksen ymmärtäminen.

Eheyttävä harjoittelu (8 op)

Eheyttävä harjoittelu on sijoitettu opiskelijan opintopolulla toisen opintovuoden syksyyn. Ennen harjoittelujaksoa opinnoissa on käsitelty opetuksen suunnittelua, toteutusta ja arviointia, alle kolmevuotiaiden lasten pedagogiikkaa, ja muun muassa eri taito- ja taideaineiden pedagogiikkaa. Toisen vuoden syksyllä varhaispedagogiikka toiminnassa -opintojaksolla opiskelijat saavat harjoittelun pohjaksi kokemuksia toiminnan suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista lapsiryhmille yliopiston opetustiloissa tai muilla toteutustavoilla.

Nimensä mukaisesti eheyttävässä harjoittelussa pyritään integroimaan (eheyttämään) opettajankoulutuksessa opiskeltuja varhaispedagogiikan alueita ja lähestymistapoja. Esimerkiksi taito-

ja taideaineiden pedagogiikkaa opiskellaan omina kokonaisuuksinaan, mutta harjoittelussa tähdätään kokonaisopetukselliseen otteeseen opiskelijan suunnitellussa toimintaansa. Eheyttävän harjoittelun tavoitteena on, että opiskelija harjaantuu kasvatus- ja opetustoiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa lähtökohtanaan varhaiskasvatussuunnitelmat ja esiopetuksen suunnitelmat (valtakunnalliset perusteet ja paikalliset suunnitelmat), lapsiryhmä ja yksittäinen lapsi. Tavoitteena on, että opiskelija soveltaa teoriaopintoja toiminnassaan kokonaisvaltaisesti. Edelleen tavoitteena on, että opiskelija laajentaa ja syventää kasvatustietämystään ja pohtii käytteoriaansa. Harjoittelu suoritetaan opiskelijaparin kanssa samassa lapsiryhmässä ja siihen kuuluu sekä opiskelijoiden yhdessä suunnittelema ja toteuttama osio, että kummankin opiskelijan omat vastuuviikot.

Syventävä harjoittelu (7 op)

Syventävä harjoittelu on sijoitettu opiskelijan perusopintopolulla kolmannen opintovuoden kevääseen. Varhaiskasvatuksen opettajaopinnot on mahdollista suorittaa nopeutetussa tahdissa, mikäli opiskelijalla on kasvatustieteen perusopinnot suoritettuna aikaisemmin. Tälle ryhmälle syventävä harjoittelu järjestetään kolmannen vuoden syksyllä. Kaikilla opiskelijoilla syventävä harjoittelu sijoittuu vaiheeseen, jossa opinnoista suurin osa on jo tehtynä, myös esimerkiksi esi- ja alkuopetuksen sekä varhaisvuosien erityiskasvatuksen opinnot.

Syventävä harjoittelu toimii eräänlaisena opettajaopintojen yhteenvetona. Harjoittelun tavoitteena on, että opiskelijan kokonaisnäkemys varhaiskasvatuksesta ja itsestä varhaiskasvatuksen opettajana syvenee. Harjoittelussa pyritään vahvistamaan opiskelijan kokonaisvaltaista vastuuta lasten pedagogisesta toiminnasta lapsiryhmässä. Edelleen opiskelija hankkii harjoittelussa kokemuksia tiimin pedagogisesta johtajuudesta ja häntä rohkaistaan toimimaan aktiivisesti työyhteisön jäsenenä. Opiskelija ei kuitenkaan ole missään harjoittelujen vaiheessa lapsiryhmän työntekijän roolissa, vaan vastuu on aina paikalla olevalla ohjaavalla varhaiskasvatuksen opettajalla. Osana harjoittelua opiskelija tutustuu varhaiskasvatuksen hallintoon ja päiväkodin yhteistyöverkostoon. Tämä osio valmistaa opiskelijaa sekä tulevaan opettajan työrooliinsa että antaa pohjaa mahdollisiin varajohtajan tehtäviin. Harjoitteluun sisältyy myös yhteistyö huoltajien kanssa.

5.2 Ohjaajakoulutus

Yliopiston tarjoaman harjoittelunohjaajan koulutuksen merkitys nähdään tutkimuksissa tärkeänä (Jensen, 2015; Kupila ym., 2017). Ohjaajakoulutus vahvistaa varhaiskasvatuksen laatua, sillä se kehittää sekä varhaiskasvatuksen opettajankoulutusta että varhaiskasvatusta päiväkodeissa (Kupila ym., 2017). Myös opiskelijat arvostavat koulutettua ja pätevää ohjaajaa, sillä ohjaajalla on merkittävä vaikutus opiskelijan oppimiseen opetusharjoittelujakson aikana (Kangas & Ukkonen-Mikkola, 2019).

Kupila ja kumppanit (2017) kuvaavat, että ohjaajakoulutus tukee ohjaajien ohjaajaidentiteetin rakentumista ja auttaa ohjaajia omaksuma ohjaukseen liittyvät vastuut. Ohjaajakoulutus selkeyttää ohjaajan roolia ja vahvistaa ohjaajan itsevarmuutta ohjaustyössä. Ohjaajakoulutuksen myötä ohjaavat

varhaiskasvatuksen opettajat hahmottavat ohjauksen vaativana ja laajana kokonaisuutena, jossa opiskelijalla on aktiivinen rooli. Lisäksi ohjaajat oppivat tunnistamaan reflektiivisen ajattelun merkityksen osana ohjausprosessia. Ohjaajakoulutus vahvistaa ohjaajien vuorovaikutustaitoja ja auttaa hyödyntämään erilaisia ohjaus- ja vuorovaikutusmalleja. Koulutus tarjoaa ohjaajille välineitä rakentavan palautteen antamiseen ja vastaanottamiseen sekä reflektion ja argumentaation ohjaamiseen. Koulutus auttaa hahmottamaan ohjauksen päiväkotiyhteisön yhteisenä tehtävänä, jossa koko työyhteisö on mukana. Ohjaajakoulutus vahvistaa ajatusta opiskelijan ja ohjaajan välisestä vastavuoroisesta ja interaktiivisesta oppimisesta sekä jaetusta oppimisesta (Kupila ym., 2017).

Helsingin yliopistossa kasvatustieteellinen tiedekunta järjestää koulutusta kenttäpäiväkotien ja kenttäkoulujen harjoittelunohjaajille. Yliopiston normaalikouluilla on oma harjoittelunohjaajakoulutuksensa. Tiedekunnan tarjoama kenttäpäiväkotien ja -koulujen opettajien ohjaajakoulutus muodostuu viidestä lähitapaamisesta. Kunkin lähitapaamisen alussa on kaikille opettajaryhmille yhteinen luento-osuus, jonka jälkeen työskennellään oman opintosuunnan pienryhmissä. Lähitapaamisten lisäksi koulutukseen kuuluu välitehtäviä. Koulutukseen sisältyy vuosittain järjestettävä harjoittelunohjaussymposium, joka on kaikille harjoittelunohjaajille avoin täydennyskoulutusiltapäivä. Ohjaajakoulutusta järjestetään tarpeen mukaan, ei kuitenkaan joka vuosi. Varhaiskasvatuksen opettajan opintosuunnan kenttäpäiväkotien ohjaajakoulutuksen tavoitteet on esitetty taulukossa 2.

Ohjaajakoulutuksen tavoitteet
Ohjaajakoulutuksen tavoitteena on <i>tiedon ja ymmärryksen lisääntyminen</i> • ohjauksen teoria-aineksesta • omasta ohjaajan roolista • ohjauksen merkityksestä opiskelijan oppimiselle ja kasville varhaiskasvatuksen opettajan ammattiin • vuorovaikutuksen ja palautteen merkityksestä ohjausprosessissa • opiskelijanohjauksen merkityksestä lapsiryhmän, tiimin ja työyhteisön kannalta
Ohjaajakoulutuksen sisältörunko lukuvuonna 2019–2020
I Opetusharjoittelusymposium • <u>Välitehtävä I:</u> Minä ohjaajana II Ohjauksen teoria-aineksia • <u>Välitehtävä II:</u> Palautteen merkitys ohjaustyössä III Vuorovaikutus ja palaute ohjaustyössä • <u>Välitehtävä III:</u> Opiskelijoiden vastaanottaminen ja kohtaaminen työyhteisössä IV Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista nouseva sisältöteema (kevät 2020: Kielitietoisuus ja monilukutaito harjoittelunohjauksen näkökulmasta) • <u>Välitehtävä IV:</u> Kohti ohjauskäsikirjaa V Koulutuksen yhteenveto

Taulukko 2. Helsingin yliopiston kenttäpäiväkotien harjoittelunohjaajien koulutuksen tavoitteet ja sisältörunko lukuvuonna 2019–2020

Tutkivat ja kehittävät harjoittelupäiväkodit -hankkeen yhteydessä vuonna 2020 tarjottiin kehittämispäiväkotien ohjaaville opettajille eNorssi-ohjaajakoulutus, jota täydennettiin varhaiskasvatukseen kontekstoivalla osiolla. Kokemukset eNorssi-ohjaajakoulutuksesta olivat positiiviset ja rohkaisevat kaikkien kenttäpäiväkotien ohjaajakoulutuksen kehittämiseen edelleen myös hankkeen jälkeen.

6. Päiväkotien ja yliopiston välisen yhteistyön kehittäminen

Tutkimukset korostavat päiväkotien ja yliopiston yhteistyön kehittämisen ja vahvistamisen merkitystä. Tavoitteena on instituutioiden yhteistoiminta tasa-arvoisina kumppaneina, joilla on kummallakin oma ydintehtävänsä. Yhteistyö vahvistaa vastavuoroista vuorovaikutusta akateemisen tutkimuksen ja koulutuskäytäntöjen välillä kehittäen ja ylläpitäen pedagogisia innovaatioita (Balduzzi & Lazzari, 2015; Flämig ym., 2015; Jensen, 2015; Jónsdóttir, 2015; Kangas & Ukkonen-Mikkola, 2019; Ukkonen-Mikkola & Turtiainen, 2016; Karlsson Lohmander, 2015).

Yliopisto tarvitsee yhteistyötä päiväkotien kanssa erityisesti opetusharjoittelun toteuttamiseksi ja tähän riittävän määrän harjoittelua ohjaavia opettajia (Jensen, 2015). Helsingin yliopiston kenttäpäiväkodit sijaitsevat kunnissa, joiden kanssa kasvatustieteellisellä tiedekunnalla on kenttäpäiväkoteja ja -kouluja koskevat harjoittelunohjaussopimukset. Kenttäpäiväkotiverkostoon kuuluu runsaat 200 päiväkotia Helsingissä, Espoossa, Vantaalla ja Järvenpäässä. Tavoitteena on, että verkostoon kuuluvien päiväkotien kanssa muodostuu pitkäjänteinen yhteistyösuhde. Pyritään myös siihen, että harjoittelupaikkojen tarve ja paikkojen tarjonta vastaisivat toisiaan mahdollisimman hyvin, mikä vaikuttaa verkostoon otettavien päiväkotien lukumäärään. Ohjaajalle maksettavan opiskelijakohtaisen ohjauspalkkion suuruus sovitaan samalla, kun yliopisto tekee kenttäpäiväkoteja ja -kouluja koskevat sopimukset kuntien kanssa.

Kenttäpäiväkotiverkosto päivitettiin vuonna 2018, jolloin myös verkostossa aiemmin mukana olleita pyydettiin päivittämään tietonsa ja vahvistamaan halukkuutensa jatkaa yhteistyötä. Lisäksi mukaan verkostoon tuli useita uusia päiväkoteja kaikista sopimuskunnista. Verkostoa päivitetään edelleen tarpeen mukaan ja ohjauksesta kiinnostuneet päiväkodit voivat ottaa yhteyttä yliopistoon. Verkostossa on mukana päiväkoteja jonkin verran yli käyttötarpeen, koska päiväkotien on mahdollista pitää myös välivuotia opiskelijoiden ohjauksessa, mikäli yksikön tilanne niin vaatii.

Opintosuunnan harjoittelutyöryhmä vastaa kenttäpäiväkotiverkoston ylläpitämisestä ja yhteistyöstä sopimuskuntien varhaiskasvatuksen hallinnon kanssa. Yhteistyöhön kuuluvat muun muassa vuosittaiset tapaamiset kuntien varhaiskasvatuksen hallinnon edustajien kanssa. Tapaamisissa käsitellään harjoittelunohjaukseen liittyviä kysymyksiä ja vaihdetaan kokemuksia eri kuntien käytännöistä. Kenttäpäiväkotien johtajat kutsutaan yliopistolle suunnilleen joka toinen vuosi vaihtamaan ajatuksia ja kokemuksia sekä päivittämään harjoittelua koskevia linjauksia. Kasvatustieteellisen tiedekunnan vuosittaiseen opetusharjoittelusymposiumiin kutsutaan kaikki kenttäpäiväkotien ja kenttäkoulujen ohjaavat opettajat. Symposiumiin kuuluu kaikille opettajaryhmille yhteinen luento-osuus sekä eriytyvät osiot, joissa keskitytään oman opintosuunnan harjoitteluasioihin.

Kenttäpäiväkodit ovat hakeutuessaan verkostoon ilmaisseet sitoutumisensa opettajaopiskelijoiden ohjaukseen. Opiskelijoiden sijoittamisessa päiväkotiin otetaan kuitenkin aina huomioon päiväkodin kyseisen vuoden tilanne. Mahdollisuutta ottaa vastaan opiskelijoita tiedustellaan kenttäpäiväkodeilta kaksi kertaa toimintakaudessa, elo-syyskuussa ja vuodenvaihteessa. Mikäli päiväkodin tilanne ei

kyseisenä toimintakautena ole sovelias opiskelijan ohjaamiseen, ei tähän ole velvoitetta. Yliopisto ei puolestaan voi taata, että kaikkiin kenttäpäiväkoteihin olisi tarjolla opiskelijoita joka harjoitteluun. Verkosto pyritään pitämään sen laajuisena, että käytössä on riittävästi paikkoja, mutta niin etteivät motivoituneet kenttäpäiväkodit joutuisi olemaan pidempiä aikoja vailla opettajaopiskelijoita.

Opiskelijoille pyritään tarjoamaan mahdollisimman monipuoliset mahdollisuudet harjoitella tulevassa opettajan työssä tarvittavia perusvalmiuksia. Myös saman kunnan päiväkotien välillä on isoja eroja, jotka kytkeytyvät esimerkiksi päiväkodin kokoon, henkilöstörakenteeseen, ryhmärakenteisiin tai mahdollisiin toiminnallisiin painotuksiin. Myös lapsiryhmien ikävaihtelu - alle 3-vuotiaista esiopetukseen - tuottaa harjoittelukokemuksiin laajan kirjon. Päiväkotien väliset erot luovatkin varhaiskasvatuksen harjoitteluihin erittäin moniulotteisen ympäristön. Varhaiskasvatus elää lakiuudistuksen jälkeistä siirtymävaihetta, mikä heijastuu myös harjoitteluihin ja edellyttää opettajankoulutukselta tiivistä yhteyttä päiväkoteihin.

Yliopistonlehtorien ohjauskäynnit päiväkodeissa ovat olennainen osa sekä itse harjoittelunohjausta että yliopiston ja kentän välistä yhteistyötä. Opiskelijaparin ohjauskeskustelun lisäksi käynnit antavat yliopistonlehtoreille mahdollisuuden saada ajantasaista tietoa päiväkotien toiminnasta, erilaisista oppimisympäristöistä, käytännöistä ja toimintakulttuureista. Säännöllinen kontakti harjoittelupäiväkotien arkeen tukee myös lehtorien oman opetuksen suunnittelua ja toteutusta. Käynnit antavat lisäksi tärkeää tietoa siitä, miten ohjaavia varhaiskasvatuksen opettajia ja harjoittelupäiväkoteja voidaan tukea opetusharjoittelun ohjaustehtävässä. Sekä opiskelijoilta että harjoittelunohjaajilta saadun palautteen perusteella yliopistonlehtorien ohjauskäynnit nähdään erittäin tärkeinä. Opiskelijoiden mukaan yliopistonlehtorien ohjauskäynnit turvaavat muun muassa sen, että opiskelijan toimintaan kohdistuvat odotukset ovat yhdensuuntaiset ja “kolmikantaisessa” ohjauskeskustelussa on mahdollista keskustella ja selvittää eri osapuolien tulkintoja ja näin syventää opiskelijan oppimiskokemusta. Kolmikantainen ohjauskeskustelu toimii myös ohjaavan varhaiskasvatuksen opettajan tukena tämän antamassa harjoittelun loppuarvioinnissa. Ohjauskäyntien lisänä voidaan hyödyntää video-ohjauksen erilaisia muotoja.

7. Lopuksi

Tutkimuksen mukaan harjoittelussa saadut kokemukset ovat yhteydessä varhaiskasvatuksen opettajaksi valmistuvien sitoutumiseen tulevaan ammattiinsa. Helsingin yliopistossa tehdyn tutkimuksen perusteella varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijat ovat tyytyväisiä harjoitteluihin ja koko koulutukseen ja tämä on hyvä pohja jatkuvalla kehittämistyölle (Kantonen ym., 2020). Käsikirjan pohjana olevan tutkimuskatsauksen perusteella voidaan todeta, että varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen harjoitteluopintojen kaikilta alueilta kaivataan lisää tutkimusta. Tutkimusaiheista katveeseen näyttäisivät jäävän erityisesti lapsiryhmän ja harjoittelupäiväkotien johtajien näkökulmat. Niin ikään yliopistonlehtorin rooli harjoittelunohjauksen kokonaisuudessa ja mahdollisuudet oppimisen fasilitointiin osana harjoittelunohjausta vaatisivat tutkimusta. Myös Matengu ja kumppanit (2020) nostavat artikkelissaan esiin opetusharjoitteluja koskevan tutkimustiedon tarpeen.

Harjoittelunohjauksen kehittäminen tapahtuu paitsi kehittämällä kenttäpäiväkotien ja yliopiston yhteistyötä, myös vahvistamalla kummankin osapuolen ohjausosaamista. Uusien harjoittelunohjaajien kouluttaminen ja ohjaajakoulutuksen jo suorittaneiden jatkuva täydennyskoulutus ovat tässä tärkeässä roolissa. Päiväkodinjohtajien koulutus, jossa tähdätään harjoittelupäiväkotien ohjauskulttuurin rakentamiseen, nousee myös esiin kehitettävänä asiana. Kenttäpäiväkotien ja yliopiston yhteistyötä voidaan tiivistää muun muassa tutkimuksen ja täydennyskoulutuksen osalta. Harjoittelunohjauksen lisäksi mahdollisuudet opiskelijoiden eri opintojaksojen – vaikkapa taito- ja taideaineissa – tehtävien tekemiseen kenttäpäiväkotien lapsiryhmissä on koettu hedelmällisinä. Keskustelussa on ollut esillä myös kaikkien varhaiskasvatuksen opettajia kouluttavien yliopistojen välisen yhteistyön tiivistäminen harjoittelunohjaajien perus- ja täydennyskoulutuksessa. Yhteistyön käynnistämisen mahdollistaa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama yliopistojen yhteishanke, jonka keskeisimpänä tavoitteena on perustaa valtakunnallinen varhaiskasvatuksen opettajankouluttajien opetusharjoittelun ohjausosaamisen verkosto².

² Turun yliopiston koordinoima kuuden yliopiston yhteistyöhanke *Varhaiskasvatuksen opettajankouluttajien tutkimusperustaisen ohjausosaamisen kehittäminen muuttuvissa oppimisympäristöissä 2021–2022*.

Lähteet

- Argyris, C., & Schön, D.A. (1974/1987). *Theory in Practice. Increasing Professional Effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Balduzzi, L., & Lazzari, A. (2015). Mentoring practices in workplace- based professional preparation: a critical analysis of policy developments in the Italian context. *Early Years*, 35(2), 124–138.
- Beijaard, D., Meijer, P., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers’ professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20, 107–128.
- Flämig, K., König, A., & Spiekermann, N. (2015). Potentials, dissonances and reform initiatives in field-based learning and mentoring practices in the early childhood sector in Germany. *Early Years*, 35(2), 211–226.
- Fonsén, E., Varpanen, J., Kupila, P., & Liinamaa, T. (2021). Johtajuuden diskurssit varhaiskasvatuksessa – valta ja vastuu johtajuuden jäsentäjinä. *Sociologia*, 1/2021.
- Hammond, S., Powell, S., & Smith, K. (2015). Towards mentoring as feminist praxis in early childhood education and care in England. *Early Years*, 35(2), 139–153.
- Hjort, M.-L., & Pramling, N. (2014). Den blivande förskollärarens formering. En studie av verksamhetsförlagda handledningssamtal, argumentationstraditioner och metaforik. *Nordisk Barnehageforskning*, 7(10), 1–18.
- Jensen, J. J. (2015). Placement supervision of pedagogue students in Denmark: the role of university colleges and early childhood centres. *Early Years*, 35(2), 154–167.
- Jónsdóttir, S. H. (2015). University–preschool partnership and workplace-based learning: a collaborative ‘third space’ or no space at all? *Early Years*, 35(2), 184–196.
- Kaarby, K. M. E., & Lindboe, I. M. (2016). The workplace as learning environment in early childhood teacher education: an investigation of work-based education. *Higher Education Pedagogies*, 1(1), 106–120.
- Kangas, J., & Ukkonen-Mikkola, T. (2019). Multi-Voiced Development in Finnish Early Childhood Education Practices. *International Journal of Learning. Teaching and Educational Research*, 18(11), 1–17.
- Kantonen, E., Onnismaa, E-L., Reunamo, J., & Tahkokallio, L. (2020). Sitoutuneet, epävarmat ja poistujat – varhaiskasvatuksen opettajaksi opiskelevien sitoutuneisuus työelämään opintojen loppuvaiheessa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 9(2), 264–289.
- Karlsson Lohmander, M. (2015). Bridging ‘the gap’ – linking workplace-based and university-based learning in preschool teacher education in Sweden. *Early Years*, 35(2), 168–183.
- Kupila, P., Ukkonen-Mikkola, T., & Rantala, K. (2017). Interpretations of Mentoring during Early Childhood Education Mentor Training. *Australian Journal of Teacher Education*, 42(10).
- Matengu, M., Ylitapio-Mäntylä, O., & Puroila, A-M. (2020). Early Childhood Teacher Education Practicums: A literature review. *Scandinavian Journal of Educational research*, 1–15.

- Onnismaa, E.-L., Tahkokallio, L., & Kalliala, M. (2015). From university to working life: an analysis of field-based studies in early childhood teacher education and recently graduated kindergarten teachers' transition to work. *Early Years*, 35(2), 197–210.
- Rintala, H. (2020). Work-Based Learning in Vocational Education and Training: Varied Communities, Fields and Learning Pathways. [väitöskirja, Tampere yliopisto]. Trepo Tampereen yliopiston julkaisuarkisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/118917>
- Suomen opettajaksi opiskelevien liitto. (2020). Suositukset ohjatulle opetusharjoittelulle. <https://www.sool.fi/vaikuttaminen/harjoittelut/>
- Tahkokallio, L. (2014). *Lastentarhanopettajan ammatillinen kehittyminen havainnointiin perustuvan reflektion avulla*. [väitöskirja, Helsingin yliopisto] Helda Helsingin yliopiston julkaisuarkisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/42873>
- Toom, A. (2008). Hiljaista tietoa vai tietämistä? Näkökulmia hiljaisen tiedon käsitteen tarkasteluun. Teoksessa A. Toom, J. Onnismaa, & A. Kajanto A. (toim.) *Hiljainen tieto: Tietämistä, toimimista, taitavuutta* (s. 35–58). Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Kansanvalistusseura: Gummeruksen kirjapaino.
- Toom, A., & Pyhältö, K. (2020). *Kestävää korkeakoulutusta ja opiskelijoiden oppimista rakentamassa. Tutkimukseen perustuva selvitys ajankohtaisesta korkeakoulupedagogiikan ja ohjauksen osaamisesta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:1.
- Ukkonen-Mikkola, T. (2018). Mature ECEC Student Teachers' Perceived Professional Agency during Work Placements. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 17(7), 59–79.
- Ukkonen-Mikkola, T., & Turtiainen, H. (2016). Työssäoppiminen koulutuksen ja työelämän rajavyöhykkeellä. *Journal of Early Childhood Education Research*, 5(1), 44–68.
- Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto. (2020). *Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet*. https://www.vol.fi/uploads/2020/09/6a555d2b-ammattieettiset-ohjeet_1.painos_low.pdf
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2018:3a. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Vehviläinen, S. (2014). *Ohjaustyön opas: yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.